بررسی عملکرد قانون زکات در ایران

ضیاءالدین کیاءالحسینی[1]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۴/۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۸/۲۸

چکیده

زکات از واجبات ادیان الهی از جمله اسلام بوده و به دلیل اهمیت آن، قریب به نیم قرن است که اجرای آن در بعضی از کشورهای اسلامی به صورت قانون درآمده است. در ایران نیز در سال ۱۳۹۰ قانون زکات به تصویب رسیده و اجرا می‌گردد. مقاله حاضر با روش تحلیل آماری درصدد است تا بر اساس اطلاعات آماری استان‌های کشور در سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ به بررسی قانون زکات کشور بپردازد. از آنجا که میزان اموال مورد تعلق زکات محدود می‌باشد، به نظر می‌رسد تصویب قانون بیشتر صبغه احساسی و ایدئولوژی داشته و متأثر از قانون زکات دیگر کشورها بوده و اجرای آن با چالش‌هایی مواجه بوده و ضروری است تا اقداماتی در جهت ارتقاء کارآمدی آن انجام پذیرد. از آنجا که بر اساس قانون مصوب، عمده هزینه‌ها اجرایی قانون از طریق بودجه عمومی تأمین گردیده و تنها آمار هزینه تبلیغات قابل اعتماد بوده، لذا نمی‌توان از روش هزینه- فایده استفاده کرد و با توجه به در اختیار داشتن اطلاعات آماری تنها برای دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ از روش تحلیل محتوا برای بررسی عملکرد قانون زکات در کشور استفاده می‌شود. نتایج مقاله ضرورت بازنگری قانون را نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: زکات، قانون زکات، اموال زکوی، زکات جمع‌آوری شده، مصارف زکات

۱. استادیار دانشکده اقتصاد، دانشگاه مفید قم، ایران، zkiaalhoseini@gmail.com

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

۱- مقدمه

زکات از جمله مسلمات دین اسلام می‌باشد به نحوی که ۳۲ مرتبه واژه زکات در قرآن آمده و ۲۸ بار به همراه نماز ذکر شده است. این واجب از فروع دین به‌شمار آمده و روایات بسیاری از پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین(ع) در تشویق به پرداخت زکات و مذمت و عقوبت افرادی که از پرداخت آن فرار می‌کنند، وارد شده است (الحرّ العاملی، ۱۴۰۳ ه. ق. ،ج ۶. الباب الاول). اما کالاهای مشمول زکات و مصارف آن مورد اختلاف فرق مختلف اسلامی است. صرف نظر از دید فقهی در مورد زکات، دیدگاه‌های مختلفی در مورد زکات و نقش و تأثیر آن در اقتصاد یک کشور اسلامی وجود دارد. از دهه ۱۹۷۰ به بعد برخی از اقتصاددانان مسلمان که عمدتاً اقتصاددانان اهل سنت بودند، تحت تأثیر اندیشه‌های کینزی، تلاش کردند تا آنچه که کینز و ادامه‌دهندگان راه وی نسبت به مالیات‌ها اظهار کرده‌اند، را نسبت به زکات تعمیم دهند. آنها علاوه بر عبادی بودن زکات، نقش تثبیت‌کننده خودکار، اثر منفی بر سرمایه‌گذاری و توزیع مجدد درآمد و ثروت را نیز در تحلیل خود وارد کرداند (القحف، ۱۹۹۵). در نقطه مقابل گروه دیگری از اقتصاددانان مسلمان بر این باورند که میزان زکات (به ویژه در فقه جعفری) بسیار اندک بوده و نمی‌توان از زکات به عنوان یک ابزار مالیاتی استفاده نموده و معتقدند در مقایسه زکات با مالیات، نیز اغراق صورت گرفته است. این گروه بیشتر بر فریضه بودن زکات تأکید می‌کنند. همزمان با این تحولات در عرصه علمی و با توجه به تحولات سیاسی و اجتماعی در دهه‌های اخیر در کشورهای اسلامی که منجر به شدت اسلام‌گرایی شده است، نوعی رجعت به قوانین اسلام در بعضی عرصه‌ها از جمله نظام مالیاتی به صورت قانون زکات صورت گرفته است. اجرای این قانون از دهه‌های قبل در بعضی از کشورها مثل سودان، عربستان، لیبی، مالزی و یمن اجباری و در بعضی کشورها مثل اردن، پاکستان،کویت، مصر و بنگلادش اختیاری است.

در ایران نیز در سال ۱۳۸۴ طرح زکات برای احیاء این فریضه در مجلس پیشنهاد گردیده و در نهایت در سال ۱۳۹۰ به تأیید شورای نگهبان رسیده و همان سال برای اجرا به دولت ابلاغ گردید. برخی اعتقاد دارند که تصویب و اجرای این قانون گامی مهم به منظور احیاء یکی از فرایض دینی و اعانه بر می‌باشد. ولی عده‌ای دیگر معتقدند کارکرد این قانون، همان کارکرد زکاتی است که سال‌ها به صورت داوطلبانه اجرا می‌شده لکن اکنون این امر به شکل قانونی درآمده و فقط سازماندهی جمع‌آوری و مصارف آن مورد توجه قانون‌گذار بوده است. یعنی گرچه این قانون شاید احیاء فریضه واجب را دنبال می‌کند لکن ناکارآمد است زیرا اولاً هزینه‌های سازمانی برای جمع‌آوری و توزیع آن به دلیل درگیرکردن نهادهای فراوانی برای اجرای آن بالاست و ثانیاً مبالغ تشویقی درنظرگرفته شده موجب انحراف در کارایی و افزایش هزینه‌های دولت و مشوب شدن واجب الهی با نیت‌های دیگر می‌گردد. هدف مقاله بررسی کارآمدی این قانون با روش تحلیل- محتوا می‌باشد. به‌دلیل نوپا بودن

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

اجرای آن در کشور به نظر می‌رسد که کمبود اطلاعات آماری محدودیتی جدی برای این تحقیق می‌باشد، لذا عدم ارائه اطلاعات آماری توسط نهادهای مرتبط، سبب شد تا تنها از آمار مربوط به دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶استفاده شود. فرضیه تحقیق، کامل نبودن قانون زکات کشور و ناکارآمدی آن می‌باشد. تحقیق به دو بخش کلی نظری و تجربی تقسیم گردیده که روش تحقیق در بخش نظری، تحلیل- توصیفی بوده و در بخش تجربی از روش آمار توصیفی و تحلیل محتوا پیروی می‌شود. مقاله مرکب از شش بخش می‌باشد. در بخش دوم مطالعات پیشین مطرح می‌گردد. بخش سوم و چهارم به مروری بر قانون زکات در دیگر کشورهای اسلامی و ایران می‌پردازد. بخش پنجم به تحلیل آماری درآمدها و هزینه‌ها و مبالغ تشویقی و هزینه تبلیغات و انواع زکات جمع‌آوری شده اختصاص یافته است و در نهایت جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی و پژوهشی در بخش ششم ارائه می‌گردد.

۲- مطالعات پیشین

مطالعات نسبتاً زیادی در ارتباط با موضوع زکات صورت گرفته است، لیکن به دلیل جدید بودن تصویب قانون زکات در ایران مطالعات بسیار اندکی در این زمینه انجام شده است. مهم‌ترین مطالعاتی که با مقاله حاضر مرتبط هستند عبارتند از:

- کیاءالحسینی در مقاله مطالعه تطبیقی اجرای قانون زکات کشور با بعضی از کشورهای اسلامی، طرح زکات[1] در ایران را با بعضی از کشورهای اسلامی مقایسه و بررسی کرده است. روش مقاله تحلیل محتوا می‌باشد. نویسنده پس از انتخاب ده کشور اسلامی، به مقایسه نظام زکات در آن ها پرداخته است. در بخش بعدی مقاله خود به روند طرح زکات و تبدیل شدن آن به قانون زکات پرداخته و به این موضوع اشاره کرده است که قانون فوق دچار مشکلاتی می‌باشد. وی پس از برشمردن نقدهایی که به اعتقاد وی در قانون زکات ایران وجود دارد، پیشنهادهای خود برای اجرای قانون مذکور را ارائه نموده است. به نظر وی طرح زکات در کشور به صورت اختیاری و با ماهیت تشویقی تقنین و اجرا شود، تشویق‌های پیش‌بینی شده در قانون به صورت پولی و مالی نباشد، با توجه به تقلید مردم از مراجع متعدد تقلید، قوانین مربوطه باید مثل کشورهایی باشد که اجرای زکات در آن‌ها اختیاری است (کیا الحسینی، ۱۳۹۰: ۲۳۰-۱۹۹).
- عزتی و شهریاری در مقاله ارزیابی عملکرد کمیته امداد امام خمینی (ره) در زمینه جمع‌آوری زکات به دنبال ارزیابی عوامل اثرگذار بر جمع‌آوری زکات توسط کمیته امداد بوده‌اند. در بخش نخست مقاله که با روش تحلیل محتوا انجام شده است، ابتدا زکات را از دیدگاه نظری بررسی کرده و به عملکرد زکات در ایران طی سال‌های دهه ۱۳۸۰ پرداخته‌اند. در قسمت دوم مقاله که

۱. در زمان تدوین مقاله هنوز قانون زکات تصویب نشده و هنوز به عنوان طرح در حال بررسی بود.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

بخش اصلی مقاله را دربر می‌گیرد، نویسندگان به دنبال عوامل مؤثر بر عملکرد کمیته امداد در زمینه جمع آوری زکات بوده‌اند. آنها در ابتدا یک مدل اقتصاد سنجی ۹ متغیره را معرفی کرده و سپس به برآورد آن اقدام کرده‌اند. مدل مقاله به دو شکل خطی و لگاریتمی با روش OLS برآورد شده است. نتایج مدل نشان می‌دهد اندازه ۵ متغیر از ۹ متغیر که شامل جمع زمینه‌ای کشاورزی جامعه، شمار کارگزاران جمع‌آوری کننده زکات، ویژگی روحانی بودن کارگزاران جمع‌آوری‌کننده زکات، مذهبی بودن جامعه و متغیر موهومی برای نشان دادن یکی از ویژگی‌های فرهنگی مذهبی در اندازه زکات جمع‌آوری شده بوده است، اثر معنادار بر میزان زکات جمع‌آوری شده توسط کمیته امداد داشته‌اند (عزتی و شهریاری، ۱۳۹۱: ۶۰-۳۱).

ناجی میدانی و همکاران با روش تحلیل محتوی در مقاله «روش‌های پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی در قوانین مالیاتی عصر حاضر؛ مطالعه موردی: زکات در مالزی و عربستان» که در پنجمین همایش مالیات‌های اسلامی ارائه شده است، به دنبال آن بوده‌اند تا از طریق بررسی و مقایسه نظام‌های زکات در مالزی و عربستان دلالت‌هایی برای ایران بیابند. ابتدا نویسندگان، نظام زکات را در مالزی مورد بررسی قرار داده‌اند. آنها انواع زکات پرداختی، مصارف زکات، راه‌های جمع‌آوری زکات و غیر آن را از سال ۱۹۹۰ که جمع‌آوری زکات به صورت سیستماتیک و توسط بخش خصوصی انجام شده است، مورد مطالعه قرار داده‌اند. سپس قانون زکات در عربستان را بررسی نموده و به نحوه اجرای آن در این کشور پرداخته‌اند. در قسمت بعد پژوهش‌گران به تأثیر مبانی فقهی بر نظام زکات در مالزی و عربستان اشاره کرده‌اند. در پایان مقاله با توجه به تجربیات نظام‌های زکات در مالزی و عربستان، پیشنهادهایی برای اجرای بهتر نظام زکات در ایران ارائه نموده‌اند (ناجی و همکاران، ۱۳۹۱).

فدایی و آتشکار در مقاله «بهره‌وری عوامل کل مالیات‌های اسلامی در ایران با روش مالم‌کوئیست[1]» به بررسی و ارزیابی تغییر در بهره‌وری عوامل کل مراکز ستاد احیای زکات پرداخته‌اند. در این مقاله مالیات‌های اسلامی با محوریت زکات با استفاده از شاخص مالم‌کوئیست جهت ۳۱ مرکز احیای زکات در استان‌های مختلف طی سال های ۹۰-۱۳۸۶ محاسبه و تحلیل شده است. نویسندگان در ابتدا به بررسی مفاهیم بهره‌وری و کارایی پرداخته‌اند. در بخش بعدی مقاله پس از معرفی مدل خود، با استفاده از روش برنامه ریزی خطی، به دنبال برآورد بهره‌وری زکات بوده‌اند. آنها چهار شاخص مالم‌کوئیست را برای هر واحد تصمیم‌گیری محاسبه کرده‌اند. این چهار شاخص عبارتند از: تغییرات کارایی فنی، تغییرات تکنولوژی، تغییرات خالص کارایی فنی و تغییرات کارایی مقیاس. در طول دوره بررسی و از بین ۳۱ مرکز مورد بررسی ۱۹ واحد تغییرات کارایی فنی یک و بیشتر داشته و ۱۲ واحد تغییرات کارایی فنی آن کمتر از یک بوده است. در مجموع در کل کشور در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۹۰

1. Malmquist

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

بهبود و در سال ۱۳۸۸ عدم بهبود در این شاخص داشته است. طی ۵ سال مورد بررسی کلیه مراکز ستاد احیای زکات استان‌های کشور رشد تکنولوژیکی مثبت داشته‌اند. طی دوره مذکور تنها ۷ مرکز ستاد احیای زکات دارای کارایی مدیریت کمتر از واحد بوده‌اند. از بین ۵ سال مورد بررسی، سال ۱۳۹۰ بالاترین تغییرات کارایی مدیریت را در کل کشور به خود اختصاص داده است. بررسی تغییرات بهره وری عوامل کل نیز نشان می‌دهد که سال ۱۳۸۷، در دوره مورد بررسی دارای بیشترین رشد بهره‌وری بوده و سه دوره دیگر این شاخص کمتر بوده که مهمترین عامل آن پسرفت تغییرات کارایی مقیاس در سال‌های ۱۳۸۸، ۸۹ و ۹۰ بوده است (فدایی و آتشکار، ۱۳۹۲: ۵۰-۳۵).

عبدالوهاب و عبدالرحمن در مقاله «کارایی در مؤسسات زکات و عوامل تعیین کننده آن» که در هشتمین کنفرانس مالیه و اقتصاد اسلامی ارائه گردید، سعی کرده‌اند تا به تجزیه تحلیل کارایی مؤسسات زکات در مالزی طی سال های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۷ بپردازند. آنها از دو روش تحلیل پوششی داده ها[1] و مدل تابیت[2]، کارایی نهادهای زکات را تخمین زده‌اند. ایشان برای اندازه‌گیری کارایی در مؤسسات زکات سه نوع کارایی فنی، کارایی فنی خالص وکارایی مقیاس را مورد ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج مقاله از این قرار است: عدم کارایی تکنیکی بیش از عدم کارایی مقیاس نهادهای زکات در مالزی بوده است که این به علت ناتوانی نهادها در استفاده از تکنولوژی برای جمع‌آوری زکات بیشتر و توزیع آن به مصارف آن است. آزمون بازدهی نسبت به مقیاس نشان داد که بیشتر از نیمی از نهادهای زکات در مالزی کارایی مقیاس دارند. نظام پرداخت زکات، نظام زکات رایانه‌ای شده، اندازه هیأت مدیره و کمیته حسابرسی و تمرکززدایی، به طور معناداری کارایی نهادهای زکات را تحت تأثیر قرار می‌دهند. اما در توزیع زکات ناکارآمدی دیده می‌شود. منابع زکات در برخی نقاط با مازاد و برخی نقاط با کسری مواجه است. بنابراین در توزیع آن بین نیازمندان و مستحقین، توزیع از کارایی لازم وجود ندارد (عبدالرحمن و عبد وهاب، ۲۰۱۳: ۴۲-۳۳).

حبیبیان و کفشگر، قانون زکات کشورهای اسلامی را مورد تحلیل قرار دادند. آنان کشورها را به دو نوع تقسیم نمودند؛ در نوع اول جمع‌آوری و توزیع زکات الزامی بوده و در نوع دوم جمع‌آوری و توزیع زکات اختیاری است. در ادامه مقاله ضمن ارائه اطلاعات آماری از زکات کشور و متغیرهای مرتبط با آن مثل آمار درآمد، تعداد فعالان در این رابطه و موارد مصرف آن، به تحلیل قانون زکات کشور و مقایسه آن با دیگر کشورها می‌پردازد. مقاله نتیجه می‌گیرد که قانون زکات کشور با محدودیت‌هایی مثل محدودبودن موارد تعلق زکات، عدم کارائی قانون در حوزه تخصیص و توزیع منابع زکات و همچنین ساختار غیر اجباری قانون مواجه است (حبیبیان و کفشگر، ۱۳۹۵: ۵۶-۱۱).

1. D.E.A
2. TOBIT

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

۳- قانون زکات در دیگر کشورها

به دلیل وسعت اموال مورد تعلق زکات در چهار مذهب فقهی اهل سنت و دلایل سیاسی- اجتماعی، قانون زکات در دهه‌های گذشته در چندین کشور اسلامی تصویب و به مرحله اجراء درآمد. در تعدادی از کشورهای اسلامی دارای قانون زکات، اجرای قانون زکات اجباری می‌باشد به نحوی که دولت بر اساس قوانین مصوب به صورت یک‌جانبه، از کل اموال زکوی یا بعضی از آنها زکات اموال را - مثل مالیات- اخذ کرده و در صورت امتناع یا کشف خلاف، افراد مشمول جرایم یا غرامت می‌گیرند که در زیر به نحوی اجمالی احکام و قوانین مربوطه را می‌پذیریم.

در این بخش از مقاله به منظور اختصار، بعضی از جنبه‌های مختلف از تصویب و اجرای قانون زکات مثل سال تصویب و اجرای قانون زکات و نوع آن، اموال مشمول قانون زکات، بخشودگی‌ها و معافیت‌های زکات اجباری، ناظر فقهی و تفسیر احکام، نحوه جمع‌آوری زکات موجودی‌های مالی و پولی، نحوه جمع‌آوری زکات فطره، مدیریت و سازماندهی، ساختار اداری، ترکیب نهادها و سازمان‌های جمع‌آوری و توزیع کننده زکات، منبع تأمین هزینه‌های اداری و پرسنلی، کیفیت توزیع زکات و عدم یا جواز انتقال زکات در قالب جداول مربوطه را عنوان می‌کنیم. از آنجا که اجرای قانون درکشورهای نوع دوم اختیاری بوده طبیعتاً الزامات و قوانین برای اجرای زکات در آنها خیلی محدود و عمدتاً به‌صورت توصیه‌ای می‌باشد. لذا در بعضی جداول نامی از آنها ذکر نمی‌گردد. ذکر این نکته ضروری است که بعد از فراگیر شدن قانون زکات در کشورهای اسلامی، بانک توسعه اسلامی[1] (IDB) به مدت چند سال همایش‌های سالانه‌ای را برای همفکری و انتقال تجارب کشورها در جده و بعداً به صورت دوره‌ای ترتیب داد که این مجموعه در چند جلد منتشر گردید. این مقاله در این مجموعه چاپ شده است. اما در سال‌های اخیر این نشست به صورت جزئی از همایش سران مالیاتی کشورهای اسلامی[2] (ATAIC) برگزار می‌گردد.

1. Islamic Development Bank
2. Association of Tax Authorities of Islamic Countries

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

جدول (۱) - خلاصه قوانین زکات در بعضی از کشورهای اسلامی

کشور	سال تصویب و اجرا	نوع قانون	موارد تعلق زکات	نحوه جمع آوری زکات فطره
پاکستان	تصویب در سال ۱۹۷۹، اجراء در سال ۱۹۸۳	الزام اخیراً داوطلبانه	بر ۱۱ قلم زکات اجباری و مابقی اختیاری	داوطلبانه و مؤدیان مستقیماً به فقرا می‌پردازند.
سودان	۱۹۸۴	الزام (در صورت عدم پرداخت با قهر و اخذ غرامت)	همه اموالی که در فقه تصریح شده مگر اموال باطنه[1]	داوطلبانه و مؤدیان مستقیما به فقرا می‌پردازند.
عربستان	۱۹۵۱	الزام (در صورت عدم پرداخت حقوق پرداخت نمی‌شود).	همه اموال که در فقه تصریح شده (مثل احشام، غلات و مال التجاره) مگر اموال باطنه	داوطلبانه و مؤدیان مستقیماً به فقرا می‌پردازند.
کویت	۱۹۸۲	داوطلبانه		اختیاری است
لیبی	۱۹۷۳	الزام(در صورت عدم پرداخت با قهر و اخذ غرامت)		اختیاری است
مالزی	۱۹۸۰ ۱۹۸۶	الزام (در صورت عدم پرداخت با قهر و اخذ غرامت)	همه اموال ظاهری مثل فعالیت‌های تجاری، زراعت (برنج) پس‌انداز، دام، معادن و انواع ثروت	اجباری و به حساب دولت واریز می‌شود.
مصر	۱۹۷۱	داوطلبانه		
یمن	۱۹۸۰	الزام	همه اموالی که در فقه تصریح شده و زکات باطن	اجباری و به حساب دولت واریز می‌شود.

۱. اموال باطنه شامل طلا، نقره زینتی، پول کسر شده، حساب‌های پس‌انداز، مدت‌دار، جاری و حساب‌های سرمایه‌گذاری می‌باشد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

کشور	وزارتخانه یا نهاد مشرف	منبع تأمین هزینه‌های اداری و پرسنلی	روش‌های توزیع زکات
پاکستان	وزارت مالیه و خزانه‌داری[۱]	بر عهده دولت[۲]	توسط ادارات زکات و از طریق مؤسسات آموزش همگانی، آموزش فنی و حرفه‌ای، مؤسسات بهداشتی و درمانی، مؤسسات آموزش‌های دینی جهت خیریه عام یا تخصصی همچنین زکات عشر از طریق کمیته‌های محلی توزیع می‌شود.
سودان	وزارت ارشاد و تبلیغ[۳]	مشترک بین دولت و نهاد زکات[۴]	توسط ادارت زکات و نهادهای دولتی. فقراء و مساکین توسط کمیته‌های محلی و کمک به مؤسسات دینی و اجتماعی ولی حقوق عاملین زکات مستقیماً توسط اداره زکات پرداخت می‌شود.
عربستان	زیر نظر وزارت مالیه و خزانه‌داری	بودجه عمومی	از طریق بودجه عمومی و به واسطه وزارت کار و امور اجتماعی ولی مصارف فقراء و مساکین به صورت کمک‌های ماهیانه یا مقطوع توسط اداره زکات و از طریق نهادهای دولتی با صدور امریه‌هائی مستحق زکات را به افرادی که اموال زراعی زکوی دارند معرفی می نماید.
کویت	تحت اشراف وزیر اوقاف و امور اسلامی	بودجه عمومی	به صورت داخلی کمک‌های ماهیانه، مقطوع و قرض‌الحسنه و خارجی به صورت هیئت‌های دینی، طرح سرپرستی ایتام و صندق دانشجوئی
مالزی	زیر نظر مجلس امور دینی هر ولایت	نهاد زکات[۵]	پرداخت زکات به فقرا و مساکین، عاملین زکات، مؤلفۀالقلوب و ابن سبیل مستقیماً توسط صندوق ایالتی زکات انجام می پذیرد.
مصر	بانک اجتماعی ناصر تحت نظارت بانک مرکزی	به عهده بانک اجتماعی ناصر	به‌صورت روش‌های مختلف: از طریق حساب‌های زکات، پرداخت در مقر، پرداخت در مقر کمیته، پرداخت از طریق حواله
یمن	زیر نظر وزارت مالیه	بودجه عمومی	از طریق بندهائی در بودجه عمومی دولت

۱. زیر نظر وزارت مالیه و خزانه داری دارای شورای مرکزی زکات و ریاست آن با یک قاضی از محکمه عالی قضایی.

۲. همه هزینه‌ها بر عهده دولت است و کمیته های محلی مجازند ۱۰٪ از زکات جمع آوری شده را صرف هزینه های اداری و پرسنلی نمایند.

۳. در ابتدا تابع مجلس اعلا، سپس تابع رئیس جمهور، بعد از آن تابع وزارت امور اجتماعی و در حال حاضر تابع وزارت ارشاد و تبلیغ می‌باشد.

۴. قبل از توزیع، ۱۰٪ زکات برای هزینه‌های اداری و ۱۲/۵٪ برای هزینه‌های پرسنلی کنار گذاشته می‌شود.

۵. قبل از توزیع، ۱۰٪ زکات برای هزینه‌های اداری و ۱۲/۵٪ برای هزینه‌های پرسنلی کنار گذاشته می‌شود.

منبع: در حاشیه شماره ۲۰ ذکر شده است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ساختار اداری نهادهای متکفل اجرای قانون زکات در پاکستان و سودان به صورت ادارات مرکزی، منطقه‌ای و محلی، در عربستان ادارات امارات مختلف مؤظف به جمع‌آوری و توزیع زکات احشام و غلات و اداره مدیریت زکات که مؤظف به پول و مال التجاره می‌شود. در یمن سه اداره کل و چند اداره فرعی مسئولیت اندازه‌گیری، تعیین واجبات و بازرسی را به عهده دارند. در عمده کشورهائی که زکات در آنها اختیاری است، مؤسسات زکات ساختار پیچیده‌ای ندارند. لازم به ذکر است که در کشورهای پاکستان، سودان، مالزی و یمن یک سازمان، متکفل جمع‌آوری و توزیع زکات می‌باشد لکن در عربستان و لیبی این مسئولیت تفکیک شده می‌باشد.

در مورد مصارف زکات در پاکستان عمده آن صرف فقرا و مساکین و الباقی اصناف هر کدام ۱۰٪ برخوردار می‌گردند. در سودان $\frac{۳}{۸}$ زکات جمع‌آوری شده توسط دفتر حاکم منطقه در مصارف فی‌سبیل الله، ابن السبیل و مؤلفۀ القلوب هزینه می‌شود. در عربستان فقط برای فقرا و مساکین و از طریق مؤسسه تأمین اجتماعی توزیع می‌گردد. در کویت عمده آن صرف فقر او مساکین می‌گردد. در مصر عمدتاً صرف فقرا و مساکین والباقی برای بقیه اصناف مگر عاملین که سهمی از زکات ندارند و در لیبی ۵۰٪ صرف فقرا و مساکین و الباقی از طریق مدارس و یا مؤسسات آموزش کار هزینه می‌گردد.

اما در مورد انتقال زکات به مکانی دیگر در بنگلادش ۵۰٪ از طریق کمیته محلی و در محل جمع‌آوری و ۵۰٪ از طریق شورای مرکزی زکات در دیگر مناطق هزینه می‌گردد. در پاکستان انتقال زکات ممنوع بوده و در سودان نیز زکات هر منطقه در همان منطقه صرف گردیده مگر بر حسب ضرورت حداکثر ۲۰٪ صرف ارحام می‌گردد. در عربستان زکات زراعت و اثمار برای همان منطقه صرف شده و در مصر بر اشتغال تأکید می‌گردد.[۱]

۱. برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: (۱) ابراهیم، عبدالله- ادارۀ الزکاۀ فی مالیزیا- فی: الاطار الموسسی للزکاۀ؛ ابعاده و مضامینه- تحریر بو علام بن جیلانی و محمد العلمی- المعهد الاسلامی لبحوث و التدریب البنک الاسلامی للتنمیه- جدۀ- ۱۹۹۵ م ، (۲) احمد بت، پرویز- دراسه عن حالۀ تحصیل الزکاۀ فی الباکستان- فی: الاطار الموسسی للزکاۀ، المصدر السابق، (۳) احمد، الجعلی بشیر- توزیع الزکاۀ فی السودان فی: المواد العلمیه لبرنامج التدریب علی تطبیق الزکاۀ فی الجتمع الاسلامی المعاصر- تحریر منذز قحف- المعهد الاسلامی لبحوث و التدریب، (۴) احمد سلامه، عابدین- التطبیق التطوعی و الازامی للزکاۀ؛ دراسۀ عن سودان- فی: الاطار الموسسی للزکاۀ السابق. (۵) الاشقر، محمد سلیمان و آخرون- ابحاث فقهیه فی قضایا الزکاۀ المعاصرۀ دار النفائس اردن- ۱۹۹۸/۱۴۱۸ م. (۶) الحسینی، خالد بن عبدالله بن محمد- تجربۀ بیت الزکاۀ فی الکویت- فی: المواد العلمیه لبرنامج التذریب المصدر السابق. (۷) العمر، فؤاد عبدالله —دراسۀ مؤسسات فی المجتمعات المعاصرۀ- ذات السلاسل- کویت -۱۹۹۶ م (۸) قحف، منذر — تحصیل و توزیع زکاۀ؛ تجربۀ المملکۀ العربیۀ السعودیۀ- فی: المواد العلمیۀ لبرنامج التدریب- المصدر السابق. (۹) قحف، منذر- النماذج المؤسسیۀ التطبیقیۀ لتحصیل الزکاۀ و توزیعها فی البلدان و المجتمعات الاسلامیه — فی: الاطار المؤسسی للزکاۀ- المصدر السابق. (۱۰) جمجوم، عبد العزیز- فریضه الزکاۀ و تطبیقاتها العملیۀ فی المملکۀ العربیۀ السعودیۀ- ندوۀ الزکاۀ الثانیۀ بالمملکه العربیۀ السعودیۀ ۱۹۸۵م. (۱۱) قانون الزکاۀ فی لیبیا — رقم ۸۹ لسنۀ ۱۹۷۱م الصادرۀ عم مجلس قیادۀ الثورۀ فی ۹ رمضان ۱۳۹۱ (ه) . الموافق ۱۹۷۱/۱۰/۲۸م. (۱۲) قانون الزکاۀ و الضرائب فی السودان- لسنه ۱۹۸۴ م — الموافق ۱۴۰۵ه. (۱۳) قانون الزکاۀ السودانی- عام ۱۹۸۹م. (۱۴) مرسوم ملکی رقم ۸۶۳۴/۲/۱۷ بهتاریخ ۱۹۵۱/۴/۷ (م) باستیفاء الزکاۀ الکاملۀ من الافراد و الشرکات (المملکۀ العربیۀ السعودیۀ).

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

۴- قانون زکات در ایران

در سال ۱۳۷۵ ستاد احیای زکات در استانداری‌ها زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی تشکیل شد اما در سال ۱۳۸۳ این امر به کمیته امداد امام خمینی (ره) واگذار و این نهاد به عنوان دبیرخانه ستاد اجرائی و مسئول جمع‌آوری و هزینه کرد زکات انتخاب و همچنین شورای زکات با حکم مقام معظم رهبری تشکیل گردید. طرح زکات اولین بار در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۵ با امضاء ۲۵ نفر از نمایندگان به مجلس تقدیم شد و سپس در تاریخ ۱۳۸۷/۷/۷ در مجلس هشتم نیز مجدداً با همان مواد و تبصره‌ها مطرح گردید. بر اساس گزارش کمیسیون اقتصادی مجلس، این طرح پس از بحث و بررسی در جلسه مورخ ۱۳۸۷/۱۲/۴ آن کمیسیون با اصلاحات الحاقاتی مشتمل بر (۷) ماده و (۳) تبصره تصویب شده و در تاریخ ۱۳۸۸/۱/۱۸ با اصلاحاتی به تصویب رسید. در نهایت پس از دو بار درخواست اصلاح از سوی شورای نگهبان و اعمال تغییرات مورد نظر توسط مجلس شورای اسلامی، در ۱۳۹۰/۸/۸توسط مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸ پس از تأیید نهایی شورای نگهبان به قانون زکات تبدیل شد.

ماده اول این قانون به هدف از اجرای آن می‌پردازد که تشویق مردم به ادای زکات و سازماندهی امور مربوط در صورت اذن ولی فقیه می‌باشد که شورای عالی زکات متکفل آن است. اعضای این شورا عبارتند از: نماینده ولی فقیه در شورا (رئیس شورا)؛ رئیس کمیته امداد امام خمینی (ره)، (قائم مقام و دبیر شورا)؛ معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور؛ وزیر کشور؛ وزیر جهاد کشاورزی؛ وزیر امور اقتصادی و دارایی؛ وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی؛ رئیس سازمان صدا و سیما؛ رئیس شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه؛ رئیس سازمان تبلیغات اسلامی و یک نماینده از کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر. دبیرخانه شورا در کمیته امداد تشکیل گردیده و وظیفه جمع‌آوری و رساندن زکات به موارد مصرف نیز بر عهده آن نهاد است. این نهاد علاوه بر ارائه گزارش کار به شورا، بودجه مورد نیاز جهت اجرای این قانون را پیشنهاد می نماید تا پس از تصویب شورا و با لحاظ ماده (۴) این قانون توسط دولت در بودجه سالانه آن نهاد قرار گیرد.

ماده ۲ قانون، وظایف شورای مرکزی زکات را به شرح زیر برمی‌شمرد: تعیین خط مشی‌های اساسی درخصوص جمع‌آوری و مصرف زکات؛ سیاست‌گذاری امور تبلیغی و آموزشی در جهت آشنایی و هدایت مردم به ادای زکات؛ برنامه‌ریزی جهت ایجاد هماهنگی، نظارت و مشارکت مؤثر استانداران، فرمانداران، بخشداران، شوراهای اسلامی شهر و روستا و ائمه جمعه و جماعات سراسر کشور در اجرای این قانون.

ماده (۳) این قانون بیان می‌کند هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع‌آوری و اولویت‌های مصرف آن مطابق نظر ولی فقیه و با اذن ایشان انجام می‌گیرد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

بر اساس ماده (۴) دولت مجاز است در جهت اهداف این قانون و بنا بر پیشنهاد کمیته امداد امام خمینی (ره) حداقل معادل ریالی زکات جمع‌آوری شده در هر سال را به علاوه ۱۰٪ را در بودجه سال بعد پیش‌بینی نموده و در اختیار کمیته امداد جهت مصارف اهداف این قانون قرار دهد. همچنین کمیته امداد مؤظف است معادل ریالی زکات جمع‌آوری شده در هر محل را به همراه کمک‌های دولت به مصرف همان محل برساند.

ماده (۵) به اعضا و وظایف شوراهای زکات در استان، شهرستان و بخش می‌پردازد. بر اساس ماده۶، سیاست‌های تبلیغی و تشویقی در جهت ترغیب مردم به ادای زکات از قبیل اختصاص یارانه به کشاورزان و دامداران و نحوه اداره شوراهای استان، شهرستان و بخش و چگونگی تعیین معتمدان محلی در آیین‌نامه اجرائی این قانون پیش‌بینی می‌گردد. همچنین هزینه‌های ناشی از اجرای این قانون تا حداکثر ۱۰٪ از محل وصولی‌های مربوطه تأمین می‌گردد.

با توجه به متن قانون و تجربه دیگر کشورها بعضی از نکات اصلاحی در آن به نظر می‌رسد که می‌توان آن را در قالب زیر فهرست کرد:

درگیر کردن نهادهای مختلف برای انجام یک طرح دینی: طبق این قانون، شورای عالی زکات مرکب از چندین نهاد مختلف از جمله کمیته امداد، رییس سازمان صدا و سیما، رییس سازمان تبلیغات اسلامی، برخی از وزرای دولت (وزیر کشور؛ وزیر اقتصاد؛ وزیر جهاد کشاورزی؛ وزیر تعاون، کار و امور اجتماعی) و برخی نهادهای دیگر تشکیل خواهد شد. بنابراین یک مسأله احتمالی در مورد قانون زکات کشور، این است که نهادهای زیادی را درگیر خودش کرده است. این امر سبب شده تا هزینه هایی که با توجه به درگیر کردن این افراد و نهادها در این طرح به وجود آمده افزایش پیدا کند. گرچه بر اساس قانون زکات کلیه هزینه‌های جمع‌آوری و توزیع زکات بر عهده کمیته امداد می‌باشد.

در نظرگرفتن مشوق مالی (معادل) در قانون: هدف این قانون در ماده اول تشویق مؤدیان به پرداخت زکات بیان شده است. این مشوق مالی در قانون زکات به صورت ۱۰٪ مبلغ جمع‌آوری شده می‌باشد. این مبلغ در سال ۱۳۸۷ معادل ۱۰۰٪ مبلغ جمع‌آوری شده بود که آسیب‌های زیادی را موجب شده و سبب شد تا در متن قانون به ۱۰٪ کاهش یابد. این امر علاوه بر تعارض با وجوب زکات و عبادی بودن آن، موجب تحمیل هزینه مازاد بر دولت و یا جابجایی بودجه عمرانی یا حمایتی به عنوان تشویقی می‌گردد (کیاالحسینی، ۱۳۹۰).

۵- تحلیل آماری قانون زکات

متاسفانه با مراجعه مکرر به نهادهای مربوطه، اطلاعات کاملی برای بررسی بدست نیامد لذا دوره مورد مطالعه برای بررسی قانون زکات، تنها دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ بوده و نمی‌توان از روش‌های اقتصاد سنجی برای تحلیل استفاده کرد. از طرف دیگر با توجه به محدودیت دوره زمانی و همچنین دینی

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

بودن موضوع مطالعه، از روش‌های متعارف تنزیلی نیز نمی‌توان استفاده کرد. لذا برای بررسی هزینه فایده این قانون در کشور، به مقایسه درآمدها و هزینه‌های زکات ۳۱ استان کشور در بعضی سال‌ها می‌پردازیم. علی‌رغم تصویب این قانون در سال ۱۳۹۰، اطلاعات و آمار هزینه‌ها و درآمدها برای برخی از شهرستان‌ها و برای عمده سال‌ها ناقص بوده و آمارها از سال ۱۳۹۳ به صورت دقیق‌تر جمع‌آوری و دسته‌بندی شده‌اند، اما نویسنده با مراجعه حضوری و پیگیری‌های مستمر تنها به جزئیات آماری برای این دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶دست یافت.

فرایند جمع‌آوری اطلاعات بدین صورت است که در آغاز هر سال و قبل از جمع‌آوری زکات، برآوردی از میزان زکات قابل استحصال در هر روستا صورت می‌گیرد. هر روستا به‌طور جداگانه فرمی را تهیه کرده که در آن شورای روستا میزان زکات تخمینی را برآورد نموده و معین می‌کند که چه میزان از آن در قالب هزینه‌های حمایتی و چه میزان از آن در قالب هزینه‌های عمرانی خواهد بود. سپس با تکمیل این فرم توسط شورای زکاتِ روستاها و ارسال آن به شهرستانها، کلیه آمارها جمع‌بندی شده و سپس به امضای شورای زکات شهرستان می‌رسد. در مرحله بعد این آمارها تجمیع شده و در اختیار کمیته امداد قرار گرفته و در نهایت رئیس اداره زکات، مدیر کل کمیته امداد (دبیر شورای زکات) و نماینده ولی فقیه (امام جمعه استان) آن را تأیید می‌کنند.

پس از جمع‌آوری زکات در روستا، هیأت امنا یا شورای زکات روستا به شورای زکات شهرستان و سپس شورای زکات استان و در نهایت کمیته امداد امام خمینی(ره) گزارش می‌کند که به چه میزان زکات استحصال شده است. سپس این زکات را به کمیته امداد امام تحویل داده و کمیته امداد نیز اصل مبلغ را به همراه مبلغی تشویقی به شورای زکات هر روستا برگردانده تا در آن روستا صرف هزینه‌های حمایتی و عمرانی شود. از طرف دیگر در پایان هر سال کمیته امداد مرکزی مبلغ پیشنهادی زکات قابل جذب هر استان را به استان‌ها ابلاغ می‌کند. مبالغ جذب شده در پایان هر سال نباید کمتر از زکات پیشنهادی ابلاغی توسط کمیته امداد مرکزی باشد. همان‌گونه که پیشتر بیان شد برای بررسی قانون زکات در ایران، درآمدها و هزینه‌های ناشی از اجرای این قانون را مورد بررسی قرار می‌دهیم. برای تحلیل، آمارهای جمع‌آوری شده را به دو بخش درآمدها و هزینه‌ها طبقه‌بندی می‌کنیم.

۶- درآمدها

از سال ۱۳۷۵ زکات زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی جمع‌آوری و هزینه می‌شد اما در سال ۱۳۸۳ این امر به کمیته امداد واگذار شد. جدول (۲) نشان‌دهنده آمار مربوطه است. لازم به ذکر است که آمارهای مربوطه به‌صورت اجمالی بوده ولی از سال‌های بعد به صورت جزئی موجود است. علت پایین و نوسانی بودن مبالغ زکات در آن سال‌ها می‌تواند عدم اطلاع رسانی کامل، عدم اعتماد به مقررات، عدم قانون مربوطه (سال تصویب نهایی ۱۳۹۰ می‌باشد) و تولیت اجرای آن توسط سازمان

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

برنامه و بودجه بوده که این مهم با اهداف آن هماهنگ نیست.

جدول (۲)- مجموع زکات اموال و فطره جمع‌آوری شده کشور تا قبل از تصویب قانون زکات

ارقام به میلیون ریال

سال	ارزش زکات	سال	ارزش زکات	سال	ارزش زکات
۱۳۷۵-۷۹	۲۰۵	۱۳۸۳	۱۲۴۱۸	۱۳۸۷	۲۳۴۴۰۴
۱۳۸۰	۶۰۵	۱۳۸۴	۲۲۸۳۱	۱۳۸۸	۶۷۹۲۰۹
۱۳۸۱	۱۳۶۶	۱۳۸۵	۶۶۶۸۶	۱۳۸۹	۵۸۴۰۶۰
۱۳۸۲	۱۰۶	۱۳۸۶	۱۲۶۸۱۴	۱۳۹۰	۸۰۱۲۶۰

منبع: حبیبیان و کفشگر، ۱۳۹۵

جدول (۳) - زکات جمع‌آوری شده کشور به تفکیک استان (ارقام به میلیون ریال)

ردیف	استان- سال	۱۳۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۷-۹۱
۱	فارس	۵۰۷۰۴	۲۱۳۳۶۶	۲۹۸۰۹۹	۲۱۵۵۰۷	۲۳۸۹۴۳	۴۰۹۷۱۳	۵۶۷۱۲۱	۱۹۹۳۴۵۳
۲	گلستان	۱۲۴۱۳۵	۱۹۹۱۷۹	۳۱۵۳۸۴	۲۰۶۵۶۴	۲۳۱۶۰۸	۳۷۶۲۵۶	۵۳۰۵۶۳	۱۹۸۳۶۸۹
۳	خراسان رضوی	۸۹۹۹۵	۱۷۹۵۶۴	۳۱۲۴۱۹	۱۳۳۳۹۱	۱۶۷۸۸۶	۲۱۸۷۱۰	۲۴۶۹۵۳	۱۳۴۸۹۱۸
۴	آذربایجان غربی	۹۲۵۹۲	۱۲۹۱۳۴	۱۶۳۴۴۳	۱۷۶۴۹۰	۲۰۸۹۵۴	۲۲۳۷۹۰	۳۴۹۶۰۴	۱۳۴۴۰۰۷
۵	مازندران	۸۰۷۸۸	۲۰۷۹۴۸	۴۷۰۸۰۹	۱۳۷۸۷۰	۱۰۸۲۶۹	۱۰۲۵۸۵	۱۵۰۵۵۷	۱۲۵۸۸۲۶
۶	خوزستان	۱۳۲۸۶۳	۴۸۵۹۵	۲۳۱۷۲۷	۱۲۲۸۲۰	۱۴۴۴۲۴	۲۱۰۵۵۹	۲۶۷۳۴۶	۱۱۵۸۳۳۴
۷	آذربایجان شرقی	۳۸۲۵۴	۱۱۶۶۳۴	۳۱۱۵۲۳	۱۱۶۹۵۸	۱۳۳۷۷۱	۱۴۸۷۹۲	۲۵۱۸۱۸	۱۱۱۷۷۵۰
۸	اصفهان	۴۱۹۹۶	۹۵۷۶۲	۲۶۹۶۱۹	۹۳۵۴۹	۸۳۵۶۵	۲۱۷۲۱۰	۲۹۲۸۵۸	۱۰۹۴۵۵۹
۹	کردستان	۸۱۶۴۶	۱۲۷۶۲۴	۱۶۱۲۰۴	۱۲۴۷۳۴	۱۱۶۰۹۲	۱۶۷۹۹۴	۲۰۲۶۵۳	۹۸۱۹۴۷
۱۰	سمنان	۳۶۷۱۹	۱۴۴۴۵۰	۲۲۵۱۴۷	۶۹۵۰۶	۹۱۵۷۴	۹۲۰۳۵	۱۱۵۶۳۱	۷۷۵۰۶۲
۱۱	یزد	۵۶۳۶۳	۱۱۳۰۱۲	۱۵۲۳۶۷	۹۷۹۰۶	۱۰,۵۳۰	۱۱۷۵۲۱	۱۱۲۳۹۰	۷۵۹۰۸۹
۱۲	قزوین	۸۰۸۲۶	۱۰۲۲۳۷	۱۳۰۷۰۷	۱۰,۲۵۸	۹۶۱۶۵	۱۰۳۸۴۶	۱۴۰۳۹۴	۷۵۷۴۳۳

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	استان- سال	۱۳۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۷-۹۱
۱۳	زنجان	۴۲۳۹۲	۱۰۲۸۰۱	۱۷۲۵۷۸	۵۸۶۱۸	۸۴۸۶۵	۹۵۰۹۲	۱۴۰۱۱۴	۶۹۶۴۶۰
۱۴	لرستان	۳۶۹۰۴	۸۶۵۰۱	۱۳۱۲۷۱	۵۸۵۹۷	۸۲۹۴۹	۱۰۱۶۰۷	۱۵۲۳۹۶	۶۵۰۲۲۵
۱۵	کرمان	۳۶۵۵۱	۷۴۰۱۷	۱۳۷۹۰۶	۶۵۶۹۲	۸۰۷۷۸	۱۱۵۳۹۰	۱۲۴۰۷۵	۶۳۴۴۰۹
۱۶	تهران	۴۶۴۶۶	۱۰۸۶۵۳	۱۳۵۱۸۵	۵۰۸۲۵	۶۲۵۵۰	۱۰۶۳۴۳	۹۱۸۵۷	۶۰۱۸۷۹
۱۷	کرمانشاه	---	---	۷۰۹۰۳	۷۵۷۱۵	۱۱۴۸۶۲	۱۳۳۰۶۴	۱۵۷۵۱۷	۵۵۲۰۶۱
۱۸	خراسان شمالی	۲۷۸۶۴	۵۶۷۹۸	۹۸۵۶۴	۷۸۷۲۵	۹۷۱۳۸	۸۵۱۱۰	۱۰۶۹۳۷	۵۵۱۱۳۶
۱۹	همدان	۶۷۲۵۷	۸۴۱۳۲	۸۴۴۶۲	۵۱۵۷۹	۵۶۵۲۶	۶۰۳۴۵	۹۱۴۷۹	۴۹۵۷۸۰
۲۰	گیلان	۲۶۴۵۴	۴۵۶۷۸	۸۷۰۸۶	۶۴۶۵۵	۵۹۸۸۴	۸۲۰۱۷	۱۲۴۳۰۳	۴۹۰۰۷۷
۲۱	البرز	۳۷۷۹	۶۷۵۳۵	۱۲۲۲۰۸	۳۳۲۵۳	۳۰۷۹۹	۸۱۷۶۳	۱۲۵۴۵۴	۴۶۴۷۹۱
۲۲	مرکزی	۱۴۰۲۰	۵۷۷۲۲	۶۷۸۴۵	۴۶۹۵۷	۴۳۲۴۹	۷۷۶۰۳	۱۱۰۸۱۵	۴۱۸۲۱۱
۲۳	هرمزگان	۲۰۰۲۰	۵۰۰۶۷	۵۰۹۵۱	۴۷۶۸۵	۵۰۱۲۷	۸۸۰۳۵	۱۰۲۴۰۹	۴۰۹۲۹۴
۲۴	اردبیل	۵۳۵۱۹	۸۴۵۷۲	۷۰۹۳۰	۲۲۴۹۵	۲۷۱۸۱	۴۰۲۵۲	۴۸۲۰۸	۳۴۷۱۵۷
۲۵	سیستان و بلوچستان	۸۰۰۰	۳۳۲۷۵	۴۴۲۶۶	۳۰۸۵۵	۴۳۳۹۳	۶۱۲۴۳	۷۵۳۸۵	۲۹۶۴۱۷
۲۶	چهارمحال و بختیاری	۱۳۷۷۸	۳۰۳۱۷	۶۱۰۵۵	۳۲۳۱۶	۲۰۷۷۹	۵۹۱۷۶	۵۱۳۱۲	۲۶۸۷۳۳
۲۷	بوشهر	۱۵۵۳۶	۱۵۹۵۹	۲۷۲۵۴	۲۱۵۱۴	۲۶۴۸۰	۳۹۴۰۱	۵۱۰۴۹	۱۹۷۱۹۳
۲۸	کهکیلویه و بویر احمد	۲۴۵۰	۹۸۰۳	۳۱۵۸۰	۳۳۴۱۰	۱۳۷۴۰	۳۵۴۵۷	۵۳۷۹۱	۱۸۰۲۳۱
۲۹	خراسان جنوبی	۸۱۱۷	۱۷۱۸۷	۳۸۸۲۹	۲۳۰۴۸	۱۹۰۸۷	۲۶۱۷۲	۳۱۰۹۹	۱۶۳۵۳۹
۳۰	قم	۷۵۷۰	۱۹۹۱۲	۲۴۴۰۴	۱۳۱۱۱	۱۷۳۳۷	۲۲۷۲۹	۳۵۸۸۷	۱۴۰۹۵۰
۳۱	ایلام	۸۷۸۹	۱۳۹۱۹	۲۹۶۷۶	۶۹۷۶	۱۰۳۳۰	۱۸۲۱۷	۲۱۳۲۸	۱۰۹۲۳۵
	کل کشور	۱۳۴۶۳۴۷	۲۶۳۶۳۵۳	۴۴۵۸۴۹۸	۲۴۱۴۵۷۹	۲۶۷۲۸۳۵	۳۷۱۸۰۲۷	۴۹۲۳۳۰۳	۲۲۱۶۹۹۴۲

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

درآمدهای ناشی از جمع‌آوری زکات به ۳ دسته زکات مال، زکات فطره و زکات مستحبی تقسیم می‌شود. طبق جدول فوق استان‌های فارس، گلستان، خراسان رضوی، آذربایجان غربی، مازندران، خوزستان و آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ به ترتیب در رتبه اول تا هفتم و استان‌های بوشهر، کهکیلویه و بویر احمد، خراسان جنوبی، قم و ایلام در رتبه‌های آخراستان‌های کشور قرار دارند. زکات مال شامل نه قلم کالای مورد اشاره در منابع فقهی (گندم، جو، خرما، کشمش، گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره است).

در سال ۱۳۹۳، ۵ استان فارس، گلستان، خراسان رضوی، اصفهان و آذربایجان شرقی بیشترین میزان زکات مال و ۵ استان گیلان، کهکیلویه و بویر احمد، تهران، یزد و قم کمترین میزان زکات مال جمع شده است. در این سال در کل کشور ۲,۷۰۹ میلیارد ریال و در سال ۱۳۹۶ مبلغ ۳۶۳۷ میلیارد ریال زکات مال جمع‌آوری شده است. زکات فطره، نیز شامل دو بخش سهم سادات و عام می‌شود که در این جا فقط مجموع آنها را آورده‌ایم. بر اساس آمار سال ۱۳۹۳ مردم استان های گلستان، کردستان، آذربایجان غربی، فارس و گیلان بیشترین زکات فطره و مردم استان‌های یزد، خراسان جنوبی، ایلام، کهکیلویه و بویراحمد و بوشهر کمترین میزان زکات فطره را به کمیته امداد تحویل داده‌اند. اما در سال ۱۳۹۶ شش استان خراسان رضوی، فارس، کردستان، اصفهان، آذربایجان غربی و تهران در رتبه اول و شش استان ایلام، یزد، خراسان جنوبی، سمنان، کهکیلویه و بویر احمد و قم در رتبه آخر قرار دارند.

زکات مستحبی: به این زکات، شجره طیبه نیز می‌گویند. با توجه به این که طبق نظر مشهور فقها پرداخت زکات در مورد برخی محصولات کشاورزی مانند میوه‌ها استحباب دارد، همه ساله مقداری زکات مستحبی جمع می‌گردد. این زکات شامل انواع میوه‌ها، برنج، هندوانه، سبزیجات و بقیه اقلام مستحبی می‌باشد. در سال ۱۳۹۳ با جمع‌آوری ۱,۵۴۵,۸۵۴ میلیون ریال زکات مستحبی، استان‌های مازندران، یزد، آذربایجان شرقی، تهران و زنجان ۵ استان برتر بوده و در نقطه مقابل استان‌های همدان، اردبیل، کردستان و هرمزگان نیز در انتهای جدول پرداخت‌کنندگان زکات مستحبی قرار دارند. اما در سال ۱۳۹۶ این مبلغ به ۹۳۵۱۶۱ میلیون ریال رسیده که پنج استان خراسان رضوی، فارس، یزد، خوزستان در رتبه اول و استان‌های بوشهر، همدان، خراسان شمالی، ایلام و هرمزگان در رتبه آخر قرار دارند. نکته جالب توجه کاهش مبلغ این زکات است.

نوسانی بودن مبالغ جمع‌آوری شده زکات می‌تواند از نوسانی بودن بود محصولاتی زکوی بالاخص گندم ویا قیمت آنها باشد که این عوامل به نوعی بیرونی هستند اما دو عاملی که می‌توان آنها را درونی و مرتبط با قانون زکات دانست، جدید بودن قانون است که هنوز به صورت فراگیر به مؤدیان اطلاع رسانی نشده است و به نظر تبلیغات دیداری مناسبی برای آن انجام نشده است. دلیل دوم در این رابطه مبالغ

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

تشویقی است که در سال ۱۳۸۷ معادل ۱۰۰٪ زکات جمع‌آوری شده بوده که این امر سبب گردید تا مبلغ غیر زکوی توسط شوراهای زکات بعضی از روستاها به عنوان زکات پرداخت شود و درسال‌های بعد این مبلغ به ۱۰٪ کاهش یابد و چند سالی است که این مبلغ نیز قطع شده است. ضمن اینکه بر اساس اطلاعات جدول (۱۱) این مبلغ به بسیاری از استان‌ها اهدا نشده است. به نظر می‌رسد که این امر برای سال‌های آینده سبب کاهش مبالغ جمع‌آوری شده زکات گردد. اختیاری بودن پرداخت زکات می‌تواند علت سوم این امر باشد زیرا جمع‌آوری زکات به صورت متمرکز و توسط ستاد جمع‌آوری، الزامی نیست. همچنین در اغلب استان‌هایی که زکات نقد و کالای بیشتری جمع‌آوری شده است، مردم زکات بیشتری به‌صورت انتظامی پرداخته‌اند.

جدول (۴)- مبلغ جمع‌آوری شده از انواع زکات در سال ۱۳۹۳ به تفکیک استان (ارقام به میلیون ریال)

ردیف	نام استان	زکات مال	زکات فطره	زکات مستحبی	جمع کل
۱	مازندران	۹۵,۵۷۳	۱۵,۶۴۰	۳۵۹,۵۹۶	۴۷۰,۸۰۹
۲	گلستان	۲۴۶,۴۴۷	۲۹,۴۲۰	۳۹,۵۱۷	۳۱۵,۳۸۴
۳	خراسان رضوی	۲۱۳,۳۲۷	۱۶,۲۶۳	۸۲,۸۲۹	۳۱۲,۴۱۹
۴	آذربایجان شرقی	۱۷۳,۰۲۲	۱۱,۹۴۸	۱۲۶,۵۵۱	۳۱۱,۵۲۰
۵	فارس	۲۷۲,۹۳۳	۱۷,۵۲۶	۷,۶۴۱	۲۹۸,۰۹۹
۶	اصفهان	۲۱۲,۷۱۳	۹,۶۷۳	۴۷,۲۳۳	۲۶۹,۶۱۹
۷	خوزستان	۱۵۱,۴۴۸	۸,۱۷۸	۷۲,۱۰۰	۲۳۱,۷۲۷
۸	سمنان	۱۵۳,۱۳۰	۳,۷۹۵	۶۸,۲۲۲	۲۲۵,۱۴۷
۹	زنجان	۶۶,۸۱۲	۱۰,۰۴۶	۹۵,۷۲۰	۱۷۲,۵۷۸
۱۰	آذربایجان غربی	۱۳۹,۶۰۵	۱۹,۱۰۱	۴,۷۳۴	۱۶۳,۴۴۰
۱۱	کردستان	۱۳۵,۹۹۵	۲۴,۲۴۸	۹۶۰	۱۶۱,۲۰۴
۱۲	یزد	۳,۳۸۳	۲,۹۷۳	۱۴۶,۰۱۱	۱۵۲,۳۶۷
۱۳	کرمان	۴۳,۳۶۵	۴,۶۹۹	۸۹,۸۴۲	۱۳۷,۹۰۶
۱۴	تهران	۸,۸۲۱	۱۶,۴۰۴	۱۰۹,۹۵۹	۱۳۵,۱۸۵

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	نام استان	زکات مال	زکات فطره	زکات مستحبی	جمع کل
۱۵	لرستان	۱۱۲,۶۷۴	۸,۴۶۱	۱۰,۱۳۷	۱۳۱,۲۷۱
۱۶	قزوین	۸۷,۳۲۸	۱۴,۰۲۲	۲۹,۳۵۷	۱۳۰,۷۰۷
۱۷	البرز	۲۷,۸۵۹	۶,۱۹۲	۸۸,۱۵۷	۱۲۲,۲۰۸
۱۸	خراسان شمالی	۹۴,۸۱۸	۳,۷۴۶	NA	۹۸,۵۶۴
۱۹	گیلان	۱۲,۱۹۸	۱۶,۹۲۳	۵۷,۹۶۵	۸۷,۰۸۶
۲۰	همدان	۷۷,۰۷۲	۶,۸۲۵	۲,۵۶۵	۸۶,۴۶۲
۲۱	کرمانشاه	۶۷,۵۴۱	۴,۴۱۸	۳,۷۶۵	۷۵,۷۲۵
۲۲	اردبیل	۶۳,۳۰۱	۵,۳۱۹	۲,۳۱۰	۷۰,۹۳۰
۲۳	مرکزی	۵۹,۸۰۲	۴,۹۵۹	۳,۰۸۴	۶۷,۸۴۵
۲۴	چهارمحال و بختیاری	۳۹,۹۷۳	۳,۴۰۸	۱۷,۶۷۳	۶۱,۰۵۵
۲۵	هرمزگان	۴۶,۹۵۰	۳,۸۹۷	۱۰۴	۵۰,۹۵۱
۲۶	سیستان و بلوچستان	۲۹,۰۴۶	۳,۰۰۷	۱۲,۲۱۳	۴۴,۲۶۶
۲۷	خراسان جنوبی	۲۳,۵۶۳	۲,۸۰۰	۱۲,۴۶۶	۳۸,۸۲۹
۲۸	کهکیلویه و بویر احمد	۹,۸۱۲	۱,۳۹۰	۲۰,۳۷۸	۳۱,۵۸۰
۲۹	ایلام	۱۸,۹۶۸	۱,۷۹۴	۸,۹۱۳	۲۹,۶۷۶
۳۰	بوشهر	۲۰,۴۰۶	۱,۳۸۳	۵,۴۶۶	۲۷,۲۵۴
۳۱	قم	۹۶۳	۳,۰۵۹	۲۰,۳۸۲	۲۴,۴۰۴
	جمع کل	۲,۷۰۸,۸۴۸	۲۸۱,۵۲۰	۱,۵۴۵,۸۵۴	۴,۵۳۶,۲۲۲

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

جدول (۵) - مبلغ جمع‌آوری شده از انواع زکات در سال ۱۳۹۶ به تفکیک استان ارقام به میلیون ریال

ردیف	نام استان	زکات مال	زکات فطره	زکات مستحبی	جمع کل
۱	فارس	۲۰۴۴۶۵,۷	۸۷۳۳۳,۹	۱۱۴۵۲۳,۸۹	۴۰۶۳۲۳,۵۴
۲	گلستان	۲۷۷۱۴۷,۵	۴۷۳۰۴,۹	۵۰۷۶۹	۳۷۵۲۲۱,۴۹
۳	آذربایجان غربی	۱۴۲۶۳۹,۳	۵۹۴۶۳,۵	۱۷۷۹۷,۶	۲۱۹۹۰۰,۵۶
۴	خوزستان	۹۳۲۳۰,۲۳	۳۱۰۴۷,۱	۸۵۰۵۶,۷	۲۰۹۳۳۴,۱۳
۵	خ. رضوی	۳۶۲۸۴,۷۳	.۱۵۶۵۶۲	.۱۱۵۴۰۵	۲۲۰۸۲۵
۶	اصفهان	۶۲۶۳۵,۲	۶۰۸۸۵,۱۹	۷۹۵۱۹,۶۵	۲۰۳۰۴۰,۰۴
۷	کردستان	۱۰۵۷۵۳,۹۳	۶۱۳۱۴,۲۵	---	۱۶۷۰۶۸,۱۸
۸	آذربایجان شرقی	۳۲۰۶۱,۷۵	۴۹۱۵۷,۶۴	۶۴۶۸۱,۰۹	۱۴۵۹۰۰,۴۸
۹	کرمانشاه	۶۵۳۰۴,۱۲	۴۱۰۰۳,۰۸	۲۶۰۹۵,۰۷	۱۳۲۴۰۲,۲۷
۱۰	یزد	۷۰۴,۱۷	۶۶۱۷,۳	۱۰۶۶۵۴,۸۲	۱۱۳۹۷۶,۲۹
۱۱	کرمان	۳۷۷۵۸,۴۳	۲۳۱۲۶,۳۵	۵۱۴۷۱,۵۱	۱۱۲۳۵۶,۲۹
۱۲	مازندران	۹۵۶۶,۶۴	۳۲۵۵۷,۹۲	۵۸۵۸۳,۰۴	۱۰۰۷۰۷,۶
۱۳	لرستان	۴۹۲۵۳,۳۷	۴۳۲۷۶,۳۹	۷۶۹۶,۲۷	۱۰۰۲۲۶,۰۳
۱۴	قزوین	۵۲۵۷۲,۲۳	۲۵۷۱۷,۴۵	۲۱۴۷۳,۵	۹۹۷۶۳,۱۸
۱۵	تهران	۴۳۸۶,۴۳	۵۲۷۳۳,۹۶	۳۸۷۶۵,۷۴	۹۵۸۸۶,۱۳
۱۶	زنجان	۲۳۱۸۹,۸۷	۲۷۷۱۰,۴۵	۴۲۴۸۹,۱۴	۹۳۳۸۹,۴۶
۱۷	سمنان	۵۱۰۶,۳۳	۴۹۲۱,۱۶	۷۹۵۵۹,۳۲	۸۹۵۸۶,۸۱
۱۸	هرمزگان	۴۷۳۲۰,۲۵	۴۰۲۵۲,۷۴	۱۹,۷	۸۷۵۹۲,۶۹
۱۹	خراسان شمالی	۶۵۳۵۶,۱۱	۱۵۵۵۲,۸۸	۳۳۲۲,۵۸	۸۴۲۳۱,۵۷
۲۰	گیلان	۲۹۶۶,۹۵	۲۷۲۰۳,۲۹	۵۱۳۷۵,۲۹	۸۱۵۴۵,۵۳
۲۱	البرز	۵۰۶۱,۵	۱۶۲۲۴,۰۵	۵۸۸۳۳,۱۸	۸۰۱۱۸,۷۳

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	نام استان	زکات مال	زکات فطره	زکات مستحبی	جمع کل
۲۲	مرکزی	۴۶۸۳۷,۵۳	۱۰۳۹۲,۲۲	۱۸۱۱۰,۴۹	۷۵۳۴۰,۲۴
۲۳	سیستان وبلوچستان	۲۰۴۱۴,۸۲	۱۹۷۱۲,۸۵	۲۰۵۶۶,۶۴	۶۰۶۹۴,۳۱
۲۴	همدان	۲۷۳۵۴,۲۷	۲۶۸۳۶,۱۸	۴۴۳۵,۴۳	۵۸۶۲۵,۸۸
۲۵	چهارمحال وبختیاری	۱۳۵۳۱,۹۶	۱۴۷۰۲,۴۴	۳۰۲۰۹,۱۴	۵۸۴۴۳,۵۴
۲۶	اردبیل	۱۶۲۶۳,۲۵	۱۰۵۶۲,۹۴	۱۲۶۲۹,۳۸	۳۹۴۵۵,۵۷
۲۷	بوشهر	۱۴۳۵۷,۷	۱۹۹۳۰,۶۵	۴۷۳۵,۰۳	۳۹۰۲۳,۳۸
۲۸	کهگیلویه وبویراحمد	۶۰۷۶,۵۸	۴۷۷۴,۲۳	۲۴۴۸۸,۱۴	۳۵۳۳۸,۹۵
۲۹	خراسان جنوبی	۲۶۲۴,۷	۶۴۶۵,۰۹	۱۴۰۷۵,۲۶	۲۳۱۶۵,۰۵
۳۰	قم	۷۹۸۸	۳۴۸۰,۱۳	۱۰۷۴۳,۸۳	۲۲۲۱۱,۹۶
۳۱	ایلام	۷۴۳۴,۲۴	۸۳۳۹,۵۶	۲۳۱۹,۲۶	۱۸۰۹۳,۰۶
	جمع کل	۳۶۳۷۲۱۴,۸۵	۱۲۱۶۴۰۴,۷۵	۹۳۵۱۶۱,۹۵	۱۴۸۵۶۴۷,۷۱

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

به اعتبار دیگر، کل زکات جمع‌آوری شده در کشور به صورت‌های نقد، کالا و انتظامی می‌باشد. از ابتدای سال ۱۳۹۳، تمامی مصارف زکات، تحت دو عنوان حساب نقد و کالا و حساب انتظامی ثبت می‌شد.[۱]

استان مازندران به دلیل زکات مستحبی، استان گلستان به دلیل زکات مال و فطره قابل توجه، استان خراسان رضوی نیز به علت زکات مال، استان آذربایجان شرقی نیز به دلیل زکات فطره و مستحبی و استان فارس به دلیل زکات مال و زکات فطره در رده‌های بالای مجموع زکات جمع‌آوری شده قرار دارند. همچنین ظرفیت جذب پایین استان‌های خراسان جنوبی، کهکیلویه و بویر احمد، ایلام، بوشهر و قم عمدتاً ناشی از زکات فطره آنها می‌باشد. هر چند در دو استان کهکیلویه و بویر احمد و قم علاوه بر پایین بودن زکات فطره جذب شده، زکات مال نیز رقم قابل توجهی نبوده است. از مجموع کل زکات توزیع‌شده، در چهار استان لرستان، قزوین، البرز و فارس میزان زکات جمع شده به‌صورت انتظامی بیش از زکات جمع شده نقد و کالا می‌باشد. این امر حاکی از آن است که به نظر هنوز اعتماد عمومی برای جمع‌آوری زکات

۱. شیوه کار در زکات انتظامی به این صورت است که هیأت امنای مسجد یا عاملین زکات، خود، زکات جمع‌آوری شده را هزینه و مصرف کرده و سپس گزارش هزینه‌ها را به ستاد احیاء زکات مستقر در کمیته امداد ارائه می‌کنند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

و توزیع آن توسط نهاد رسمی جلب نشده و مردم هنوز به توزیع سنتی و نهادینه شده توزیع آن پایبندند. شاید اطلاعاتی که مؤدیان از بستگان و نیازمندان نزدیک خود دارند مهم‌ترین عامل این پدیده باشد. اما این آمارتنها برای سال ۱۳۹۳ وجود دارد.

جدول (۶)- مبلغ زکات توزیع شده در سال ۱۳۹۳ به تفکیک موارد هزینه شده (ارقام به میلیون ریال)

ردیف	نام استان	زکات نقد و کالا	زکات انتظامی	مجموع زکات توزیع‌شده
۱	مازندران	۳۴۰,۲۰۲	۱۳۰,۶۰۷	۴۷۰,۸۰۹
۲	گلستان	۲۱۹,۸۰۱	۹۵,۵۸۳	۳۱۵,۳۸۴
۳	خراسان رضوی	۱۶۷,۱۸۶	۱۴۵,۲۳۳	۳۱۲,۴۱۹
۴	آذربایجان شرقی	۲۰۹,۶۸۱	۱۰۱,۸۳۹	۳۱۱,۵۲۰
۵	فارس	۱۴۲,۴۷۹	۱۵۵,۶۲۱	۲۹۸,۰۹۹
۶	اصفهان	۱۵۵,۱۳۸	۱۱۴,۴۸۲	۲۶۹,۶۱۹
۷	خوزستان	۱۶۱,۶۵۴	۷۰,۰۷۳	۲۳۱,۷۲۷
۸	سمنان	۱۹۹,۳۶۵	۲۵,۷۸۳	۲۲۵,۱۴۷
۹	زنجان	۱۰۷,۲۱۶	۶۵,۳۶۲	۱۷۲,۵۷۸
۱۰	آذربایجان غربی	۸۷,۹۳۰	۷۵,۵۰۹	۱۶۳,۴۴۰
۱۱	کردستان	۱۳۵,۲۹۲	۲۵,۹۱۲	۱۶۱,۲۰۴
۱۲	یزد	۱۴۹,۸۷۳	۲,۴۹۴	۱۵۲,۳۶۷
۱۳	کرمان	۹۱,۴۳۹	۴۶,۴۶۷	۱۳۷,۹۰۶
۱۴	تهران	۱۲۳,۶۷۴	۱۱,۵۱۱	۱۳۵,۱۸۵
۱۵	لرستان	۴۹,۹۹۷	۸۱,۲۷۴	۱۳۱,۲۷۱
۱۶	قزوین	۵۲,۶۲۶	۷۸,۰۸۰	۱۳۰,۷۰۷
۱۷	البرز	۵۹,۹۷۶	۶۲,۲۳۳	۱۲۲,۲۰۸
۱۸	خراسان شمالی	۸۴,۹۶۷	۱۳,۵۹۸	۹۸,۵۶۴
۱۹	گیلان	۷۰,۳۳۴	۱۶,۷۵۲	۸۷,۰۸۶

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	نام استان	زکات نقد و کالا	زکات انتظامی	مجموع زکات توزیع‌شده
۲۰	همدان	۷۹,۱۴۱	۷,۳۲۱	۸۶,۴۶۲
۲۱	کرمانشاه	۴۹,۰۰۲	۲۶,۷۲۳	۷۵,۷۲۵
۲۲	اردبیل	۳۸,۸۱۸	۳۲,۱۱۲	۷۰,۹۳۰
۲۳	مرکزی	۶۵,۲۳۱	۲,۶۱۳	۶۷,۸۴۵
۲۴	چهارمحال و بختیاری	۵۲,۴۰۴	۸,۶۵۰	۶۱,۰۵۵
۲۵	هرمزگان	۴۲,۲۱۰	۱۰,۷۴۰	۵۰,۹۵۱
۲۶	سیستان و بلوچستان	۳۶,۷۳۴	۷,۵۳۱	۴۴,۲۶۶
۲۷	خراسان جنوبی	۳۵,۹۹۱	۲,۸۳۸	۳۸,۸۲۹
۲۸	کهکیلویه و بویر احمد	۲۷,۵۴۴	۴,۰۳۶	۳۱,۵۸۰
۲۹	ایلام	۲۴,۷۳۴	۴,۹۴۲	۲۹,۶۷۶
۳۰	بوشهر	۱۹,۳۵۳	۷,۹۰۱	۲۷,۲۵۴
۳۱	قم	۲۳,۷۲۰	۶۸۴	۲۴,۴۰۴
	جمع کل	۳,۱۰۱,۷۱۸	۱,۴۳۴,۵۰۳	۴,۵۳۶,۲۲۲

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

۷- مصارف زکات

کمیته امداد امام (ره) زکات جمع‌آوری شده را به دو صورت عمرانی و حمایتی توزیع می‌کند. مصارف عمرانی که تحت عنوان فی‌سبیل‌الله (در راه خدا) هم شناخته می‌شوند، پروژه‌هایی را دربر می‌گیرند که یا با پول زکات جمع‌آوری شده، این پروژه‌ها احداث و ساخته شده‌اند و یا با پول زکات جمع‌آوری شده، پروژه‌های قدیمی مورد مرمت و به‌سازی قرار گرفته‌اند. این پروژه‌ها شامل مسجد، خانه عالم، مدارس علمیه، کتابخانه، فاطمیه/حسینیه/ زینبیه، غسالخانه می‌باشد. در این مقاله از ذکر جزئیات این پروژه‌ها (تعداد و مبالغ هر یک از این پروژه‌ها و نیز احداثی یا مرمتی بودن آنها) پرهیز کرده و فقط آمار کلی آنها را مورد بحث قرار می‌دهیم. مصارف حمایتی نیز شامل جهیزیه، درمان، تحصیل، مسکن، آزادی زندانیان و سایر امور است. در این بخش نسبت هزینه‌های حمایتی به کل زکات جمع‌آوری شده برای استان‌های کشور برای سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ (به استثنای سال ۱۳۹۵ که اطلاعات مربوطه بدست نیامد) به صورت زیر است:

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

جدول (۷)- نسبت مصارف حمایتی به کل مبالغ زکات جمع‌آوری‌شده به تفکیک استان

استان- سال	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۶	میانگین سال‌ها
آذربایجان شرقی	۵	۹	۴۵	۷۱	۳۲,۵
آذربایجان غربی	۱۷	۳۳	۵۶	۸۴	۴۷,۵
اردبیل	---	۹	۶۵	۷۰	۳۶
اصفهان	۲۸	۲۱	۴۲	۷۲	۴۰,۷۵
البرز	۱۵	۱۱	۴۳	۸۱	۳۷,۵
ایلام	۲۹	۳۶	۸۸	۸۶	۵۹,۷۵
بوشهر	۸۱	۶۳	۹۶	۸۹	۸۲,۲۵
تهران	۵۲	۳۲	۴۵	۷۸	۵۱,۷۵
خراسان جنوبی	۲	---	۲۱	۵۹	۲۰,۵
خراسان رضوی	۳۷	۲۵	۳۶	۶۱	۳۹,۷۵
خراسان شمالی	۲	---	۱۱	۶۱	۱۸,۵
خوزستان	۲۰	۴۳	۳۹	۶۵	۴۱,۷۵
چهارمحال و بختیاری	۴۶	۶	۷۶	۵۹	۴۶,۷۵
زنجان	۷	۵	۲۸	۶۱	۲۵,۲۵
سمنان	---	۶	۳۳	۶۸	۲۶,۷۵
سیستان و بلوچستان	۶۶	۵۶	۳۶	۸۴	۶۰,۵
فارس	۸۳	۴۵	۶۱	۶۴	۶۳,۲۵
قزوین	۴۱	۱۲	۴۸	۶۲	۴۰,۷۵
قم	---	۱۰	۵۸	۵۶	۳۱
کردستان	۶۴	---	۴۴	۶۴	۴۳
کرمان	۲۳	۱۶	۷۳	۷۲	۴۶
کرمانشاه	۶۳	۴۲	۷۹	۶۲	۶۱,۵
کهکیلویه و بویر احمد	---	۲۵	۲۸	۴۰	۲۳,۲۵

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

استان- سال	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۶	میانگین سال‌ها
گلستان	۵۰	۴۱	۶۷	۷۷	۵۸,۷۵
گیلان	۶۷	۹۹	۱۰۰	۹۹	۹۱,۲۵
لرستان	---	۱۹	۳۷	۷۰	۳۱,۵
مازندران	۷۷	۴۳	۵۹	۸۷	۶۶,۵
مرکزی	۲۵	۱۰	۳۶	۶۱	۳۳
هرمزگان	۴۰	۱۷	۱۸	۹۲	۴۱,۷۵
همدان	۱۵	---	۲۵	۶۲	۲۵,۵
یزد	۳۵	۲	۱۶	۵۸	۲۷,۷۵
کل کشور	۳۷	۲۴	۴۸	۷۰	۴۴,۷۵

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

مهمترین نتیجه این جدول روند رو به رشد سهم مخارج حمایتی است. این نشان‌دهنده آن است که مصارف زکات در جهت آنچه که آیات و روایات تأکید دارند هدایت می‌شود به نحوی که این نسبت طی ۵ سال از ۳۷ درصد برای کل کشور به ۷۰ درصد رسیده است. همچنین اطلاعات جدول حاکی از آن است که برای دوره ۴ ساله در استان‌های گیلان، بوشهر، مازندران، فارس و کرمانشاه از زکات جمع‌آوری شده بیشترین سهم را به مصارف حمایتی اختصاص دادند.

۸- هزینه‌های جمع‌آوری زکات

هزینه‌های اجرای قانون زکات نیز خود به دو دسته‌هزینه‌های نیروی انسانی (مأموران جمع‌آوری زکات) و هزینه‌تبلیغات تقسیم می‌شود. آن گونه که در ماده (۶) قانون زکات آمده است، هزینه‌های اجرای این قانون تا حداکثر ده درصد، از محل وصولی‌های مربوطه تأمین می‌گردد. اما آنچه که در عمل اجرا می‌شود این است که هزینه حقوق و دستمزد نیروها (عاملین زکات) از بودجه عمومی و توسط دولت تأمین می‌شود. لذا هزینه حقوق و دستمزد را در بخش هزینه‌ها محاسبه نکرده و فقط هزینه‌ی تبلیغات را بررسی می‌کنیم و متأسفانه آماری از دیگر هزینه‌های مرتبط وجود ندارد. لازم به ذکر است که برای تحلیل صحیح‌تر می‌بایست زمانی که پرسنل کمیته امداد و یا دیگر نهادها که درگیر این قانون می‌باشند در هزینه‌های مربوطه مورد محاسبه قرار گیرد همچنین منطق اقتصادی حکم می‌کند که هزینه فرصت دیگر عواملی که در ساختار تشکیلاتی شوراهای مرکزی، استانی، شهرستان و روستای زکات قرار داشته و یا به صورت داوطلبانه مشغول فعالیتند، نیز باید محاسبه گردد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

تبلیغات به منظور ترغیب مردم به پرداخت زکات و به منظور فرهنگ‌سازی صورت می‌گیرد. این تبلیغات به ۴ دسته تبلیغات دیداری و شنیداری (انواع فیلم و مستند، خبر و ... در رادیو و تلویزیون)، تبلیغات نوشتاری (چاپ و توزیع کتاب، مجله، نشریه، دیوارنویسی و ...)، تبلیغات گفتاری (سخنرانی) و تبلیغات محیطی (نمایشگاه، پیامک، سی دی و ...) صورت گرفته است. در جدول زیر مجموع این هزینه‌ها از بیشترین هزینه‌تبلیغات به کمترین هزینه تبلیغی آمده است. ضعف اطلاعات آماری در این بخش نیز وجود داشته به نحوی که برای سال ۱۳۹۳ تنها هزینه تبلیغات قابل دسبرس بوده و لذا مجبوریم نتایج را بر اساس آن تحلیل نماییم.

جدول (۸)- مبلغ هزینه تبلیغات برای ادای زکات در سال ۱۳۹۳ به تفکیک استان (ارقام به میلیون ریال)

ردیف	نام استان	جمع هزینه‌ها	ردیف	نام استان	جمع هزینه‌ها	ردیف	نام استان	جمع هزینه‌ها
۱	فارس	۱۰,۸۲۵	۱۲	یزد	۱,۲۹۷	۲۳	البرز	۶۱۹
۲	گلستان	۸,۴۷۲	۱۳	ایلام	۱,۲۵۵	۲۴	کهکیلویه و بویر احمد	۵۶۷
۳	آذربایجان شرقی	۷,۶۶۰	۱۴	اردبیل	۱,۲۵۱	۲۵	قم	۳۸۳
۴	خوزستان	۳,۵۸۸	۱۵	اصفهان	۱,۰۰۰	۲۶	مرکزی	۲۹۶
۵	کردستان	۲,۵۷۸	۱۶	کرمان	۹۲۲	۲۷	هرمزگان	۲۵۷
۶	تهران	۲,۳۵۳	۱۷	زنجان	۹۱۱	۲۸	مازندران	۱۸۲
۷	آذربایجان غربی	۲,۲۳۵	۱۸	سمنان	۸۴۶	۲۹	گیلان	۱۵۳
۸	خراسان رضوی	۲,۱۲۲	۱۹	بوشهر	۷۹۰	۳۰	سیستان و بلوچستان	۱۳۰
۹	کرمانشاه	۱,۸۹۴	۲۰	قزوین	۷۸۹	۳۱	چهارمحال و بختیاری	۱۰۶
۱۰	خراسان شمالی	۱,۷۵۰	۲۱	خراسان جنوبی	۷۴۳			
۱۱	لرستان	۱,۴۷۴	۲۲	همدان	۶۲۲		جمع	۵۸,۰۷۱

منبع: کمیته امداد امام خمینی (ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

اما اطلاعات آماری هزینه جمع‌آوری زکات برای سال ۱۳۹۶ کامل‌تر بوده که شامل دو بخش عمده هزینه‌های پشتیبانی (خود شامل هزینه‌های خدمات از قبیل وسیله نقلیه و ...، هزینه پرداخت حق الزحمه مبلغین و هزینه تجهیزات و ملزومات مصرفی) و هزینه‌های تبلیغی و فرهنگ‌سازی (شامل همایش‌های زکات، تجلیل از عاملین و مؤدیان زکات، تبلیغات دیداری و شنیداری، نوشتاری، گفتاری و محیطی) می‌باشد. جدول (۹) آمار مربوطه را نشان می‌دهد.

جدول (۹)-مبلغ هزینه جمع‌آوری زکات در سال ۱۳۹۶ به تفکیک استان (ارقام به میلیون ریال)

استان	پشتیبانی	فرهنگی	جمع
آذربایجان شرقی	۴۷۵۳,۲۱	۶۷۰,۷۹	۵۴۲۴
آذربایجان غربی	۹۷۹,۸۹	۵۸۰,۷۳	۱۵۶۰,۶۲
اردبیل	۱۸۶۳,۰۸	۷۵۵,۴۶	۲۶۱۸,۵۴
اصفهان	۹۰۴,۳۶	۱۸۲,۵۳	۱۰۸۶,۸۹
البرز	۹۶۳,۴۷	۳۵۳,۵۴	۱۳۱۷
ایلام	۱۰۵۲,۳۶	۵۳۸,۱۴	۱۵۹۰,۵
بوشهر	۲۰۹۲,۰۱	۶۷۸,۷۶	۲۷۷۰,۷۸
تهران	۵۰۹۷۶,۱۲	۵۰۹۷۶,۱۲	۵۰۹۷۶,۱۲
چهارمحال و بختیاری	۳۵۰,۲۹	۷۰۷,۹۶	۱۰۵۸,۲۵
خراسان جنوبی	۴۵۴۴,۱	۹۷۲,۹	۵۵۱۷
خراسان رضوی	۱۲۲۱,۴۶	۶۶۸,۵۴	۱۸۹۰
خراسان شمالی	۲۱۶۰,۳	۱۴۳۲,۸۶	۳۵۹۳,۱۵
خوزستان	۱۰۷۰,۷۷	۴۵۴,۵۸	۱۵۲۵,۳۴
زنجان	۱۵۴۶,۴۷	۲۱۱,۵۳	۱۷۵۸
سمنان	۵۰۹۷۶,۱۲	۶۷۵,۷۹	۱۹۷۴
سیستان‌وبلوچستان	۲۹۲۳,۰۷	۲۵۱۴,۹۳	۵۴۳۸
فارس	۱۲۶۳,۲۶	۹۵۷,۷۴	۲۲۲۱
قزوین	۴۰۳,۲۹	۱۵۱۶,۷۹	۱۹۲۰,۰۸

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

استان	پشتیبانی	فرهنگی	جمع
قـم	۱۹۴۷٫۷۳	۱۴۰۰٫۲۷	۳۳۴۸
کردستان	۱۶۰۴٫۱۱	۵۰۸٫۸۹	۲۱۱۳
کرمان	۴۸۳٫۳۴	۱۶۷۸٫۵۵	۲۱۶۱٫۸۹
کرمانشاه	۸۵۶٫۱۱	۷۰۵٫۸۹	۱۵۶۲
کهکیلویه‌وبویراحمد	۳۴۶۱٫۹۵	۱۰۶۴٫۰۵	۴۵۲۶
گلستان	۲۴۰۳٫۳۷	۳۴۸٫۱۱	۲۷۵۱٫۴۸
گیلان	۱۱۳۶٫۶۱	۱۵۴۶٫۳۹	۲۶۸۳
لرستان	۲۰۴۵٫۱۲	۹۲٫۴۶	۲۱۳۷٫۵۸
مازندران	۵۴۶٫۲۵	۱۳۴۱٫۷۵	۱۸۸۸
مرکزی	۱۳۰۲٫۷۳	۹۴۳٫۲۷	۲۲۴۶
هرمزگان	۹۹۸٫۸۸	۹۵۳٫۸۲	۱۹۵۲٫۶۹
همدان	۱۲۳۹٫۶۴	۱۱۰۷٫۳۶	۲۳۴۷
یزد	۸۵۶٫۱۱	۷۰۵٫۸۹	۱۵۶۲
	کل کشور	۵۰۹۷۶٫۱۲	۲۷۱۰۷٫۵۳

منبع: کمیته امداد امام خمینی (ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات.

۹- مقایسه درآمدها و هزینه‌های اجرای قانون زکات

همچنان‌که در بخش‌های قبلی بیان گردید هزینه‌اجرای این قانون در قالب هزینه‌های کمیته امداد محاسبه گردیده و آمار تمامی اقلام مربوط به آن قابل دسترس نمی‌باشد و تنها آمار هزینه تبلیغات موجود می‌باشد که در این بخش تنها به مقایسه ارقام زکات جمع‌آوری شده با هزینه تبلیغات می‌پردازیم. گرچه این مقایسه نیز به دلایل زیر مناسب و جامع نمی‌باشد. اولاً: هزینه تبلیغات، کل هزینه‌های اجرای این قانون نمی‌باشد و در صورتی می‌توان از روش هزینه- فایده استفاده نمود که حداقل کلیه اطلاعات مربوط به هزینه‌های حسابداری یک طرح قابل دسترس باشد. ثانیاً: از آنجا که زکات به عنوان واجبی از واجبات دینی می‌باشد و به عنوان واجبی که نهادینه شده و عمده مردم مسلمان بدان عمل می‌کنند، نمی‌توان ادعا کرد که تبلیغات، علت تامّه پرداخت زکات باشد. همان گونه که از جدول مربوطه پیداست، ارتباط نه چندان قویی بین میزان هزینه‌های تبلیغات با میزان زکات جمع‌آوری شده وجود دارد. از ده استان برتر پرداخت‌کننده زکات (مازندران، گلستان، خراسان رضوی، آذربایجان شرقی، فارس،

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

اصفهان، خوزستان، سمنان، زنجان و آذربایجان غربی)، ۶ استان گلستان، خراسان رضوی، آذربایجان شرقی، فارس، خوزستان و آذربایجان غربی بیشترین هزینه تبلیغات را داشته و چهار استان دیگر جزو استان‌های با تبلیغات نسبتاً زیاد نبوده‌اند. حتی استانی مثل مازندران که بیشترین میزان زکات جذب شده در سال ۹۳ را به خود اختصاص داده است، از نظر هزینه‌های تبلیغات جزو ۵ استان با کمترین هزینه تبلیغات بوده است.

جدول (۱۰)- تفاضل بین زکات جمع‌آوری شده و هزینه تبلیغات در دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ به تفکیک استان

(ارقام به میلیون ریال)

ردیف	استان	۱۳۹۳	۱۳۹۶
۱	آذربایجان شرقی	۳۰۳۸۶۰	۱۴۰۴۷۷
۲	آذربایجان غربی	۱۶۱۲۰۵	۲۱۸۳۴۰
۳	اردبیل	۶۹۶۷۹	۳۶۸۳۷
۴	اصفهان	۲۶۸۶۱۹	۲۰۱۹۵۳
۵	البرز	۱۲۱۵۸۹	۷۸۸۰۲
۶	ایلام	۲۸۴۲۱	۱۶۵۰۳
۷	بوشهر	۲۶۴۶۴	۳۶۲۵۳
۸	تهران	۱۳۲۸۳۲	۴۴۹۱۰
۹	چهارمحال و بختیاری	۶۰۹۴۹	۵۷۳۸۵
۱۰	خراسان جنوبی	۳۸۰۸۶	۲۱۵۳۰۸
۱۱	خراسان رضوی	۳۱۰۲۹۷	۳۱۲۴۱۹
۱۲	خراسان شمالی	۹۶۸۱۴	۸۰۶۳۸
۱۳	خوزستان	۲۲۸۱۳۹	۲۰۷۸۰۹
۱۴	زنجان	۱۷۱۶۶۷	۹۱۶۳۱
۱۵	سمنان	۲۲۴۳۰۱	۸۷۹۱۳
۱۶	سیستان و بلوچستان	۴۴۱۳۶	۵۵۲۵۶
۱۷	فارس	۲۸۷۲۷۴	۴۰۴۱۰۳

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	استان	۱۳۹۳	۱۳۹۶
۱۸	قزوین	۱۲۹۹۱۸	۹۷۸۴۳
۱۹	قم	۲۴۰۲۱	۱۸۸۶۴
۲۰	کردستان	۱۵۸۶۲۶	۱۶۴۹۵۵
۲۱	کرمان	۱۳۶۹۸۴	۱۱۰۱۹۴
۲۲	کرمانشاه	۷۳۸۳۱	۱۳۰۸۴۰
۲۳	کهکیلویه و بویراحمد	۳۱۰۱۳	۳۰۸۱۳
۲۴	گلستان	۳۰۶۹۱۲	۳۷۲۴۷۰
۲۵	گیلان	۸۶۹۳۳	۷۸۸۶۳
۲۶	لرستان	۱۲۹۷۹۷	۹۸۰۸۸
۲۷	مازندران	۴۷۰۶۲۷	۹۸۸۲۰
۲۸	مرکزی	۶۷۵۴۹	۷۳۰۹۴
۲۹	هرمزگان	۵۰۶۹۴	۸۵۶۴۰
۳۰	همدان	۸۵۸۴۰	۵۶۲۷۹
۳۱	یزد	۱۵۱۰۷۰	۱۱۲۴۱۴
	جمع کل	۴۴۷۸۱۴۷	۴۸۴۵۲۲۰

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

به منظور تحلیل بهتر، جدول (۱۱) نشان‌دهنده هزینه انجام شده در مقابل ۱۰۰۰ ریال زکات جمع‌آوری شده برای دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ است. در سال ۹۳ استان‌های مازندران، چهارمحال و بختیاری، سیستان و بلوچستان، اصفهان، مرکزی و آذربایجان شرقی این مبلغ کمتر از ۵ ریال است یعنی در این استان‌ها به ازای هزینه‌های حسابداری کمتر از ۵ ریال، مبلغ ۱۰۰۰ ریال زکات جمع‌آوری شده است. در نقطه مقابل، این مبلغ برای استان‌های ایلام، فارس و گلستان بیش از ۲۰ ریال بوده و میانگین این مبلغ برای کل کشور ۱۳ ریال است. برای سال ۱۳۹۶ به دلیل اضافه شدن هزینه نیروی پشتیبانی (انسانی)، متوسط هزینه انجام شده به ازای ۱۰۰۰ ریال مبلغ زکات دریافتی افزایش یافته متوسط این هزینه برای سطح کشور به ۱۶ ریال افزایش بافته است. همچنین در هیچ استانی مبلغ زیر ۵ ریال هزینه نشده است و در قریب نصف استان‌ها این مبلغ به بیش از ۲۰ ریال رسیده است. ضمن اینکه این مبلغ برای استان تهران به ۵۳۲ ریال رسیده که احتمالاً به دلیل اضافه شدن

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

هزینه‌ای ستاد مرکزی احیای زکات باشد و بالا بودن این مبلغ برای بعضی از استان‌ها مثل قم خود گواه بر ناکارآمدی قانون زکات کشور است که با وجود هزینه تبلیغات بالا (در سال ۱۳۹۶ مبلغ فوق به ۱۵۰ ریال رسیده) اولاً کل زکات جمع‌آوری شده در آن جزو پنج استان آخر بوده و ثانیاً بیشترین مبلغ تشویقی (۱۶٪ مبلغ زکات جمع‌آوری شده) را توانست جذب نماید.

جدول (۱۱)- متوسط هزینه انجام شده به ازای ۱۰۰۰ ریال زکات کسب شده برای دو سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۶ به تفکیک استان

استان	۱۳۹۳	۱۳۹۶	استان	۱۳۹۳	۱۳۹۶
آذربایجان شرقی	۴/۶	۳۷/۲	خراسان شمالی	۱۷/۸	۴۲/۷
آذربایجان غربی	۱۳/۷	۷/۱	خوزستان	۱۵/۵	۷/۳
اردبیل	۱۷/۶	۶۶/۴	زنجان	۵/۳	۱۸/۸
اصفهان	۳/۷	۵/۴	سمنان	۳/۸	۲۲
البرز	۵/۱	۱۶/۴	سیستان وبلوچستان	۲/۹	۸۹/۶
ایلام	۴۲/۳	۸۷/۹	فارس	۳۶/۳	۵/۵
بوشهر	۲۹	۷۱	قزوین	۶	۱۹/۲
تهران	۱۷/۴	۵۳۱/۶	قـم	۱۵/۷	۱۵۰/۷
چهارمحال و بختیاری	۱/۷	۱۸/۱	کردستان	۱۶	۱۲/۶
خراسان جنوبی	۱۹/۱	۲۵	کرمان	۶/۷	۱۹/۲
خراسان رضوی	۶/۸	۸۱/۶	کرمانشاه	۲۶/۷	۱۱/۸
کهکیلویه وبویراحمد	۱۸	۱۲۸/۱	مرکزی	۴/۴	۲۹/۸
گلستان	۲۶/۹	۷/۳	هرمزگان	۵	۲۲/۳
گیلان	۱/۸	۳۲/۹	همدان	۷/۴	۴۰
لرستان	۱۱/۲	۲۱/۳	یزد	۸/۵	۱۳/۷
مازندران	۴/۰	۱۸/۷			
			کل کشور	۱۳	۱۵/۹

منبع: محاسبات پژوهش

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

۱۰- بررسی ماده ۴ قانون زکات

طبق این ماده، دولت مجاز است هر سال حداقل معادل ریالی زکات جمع‌آوری شده را به علاوه ده درصد در بودجه سال بعد پیش‌بینی نموده و در اختیار کمیته امداد امام خمینی(ره) جهت مصارف اهداف این قانون قرار دهد. همچنین طبق تبصره یک این ماده،کمیته امداد امام خمینی (ره) مؤظف است معادل ریـالی زکات جمع‌آوری شده در هر محل را به همراه کمک‌های دولت در صورت اذن ولی فقیه به مصرف همان محل برساند. بنابراین طبق این ماده در هر استانی که زکات بیشتری جمع‌آوری شود، مبالغ تشویقی بیشتری نیز به آن استان باید تعلق بگیرد. از میزان پرداخت مبالغ تشویقی (معادل) با اهداف حمایتی (برای نیازمندان) آماری در دست نبوده و فقط آمار مبالغ تشویقی (معادل) پرداختی برای مصارف عمرانی موجود است. اگر درصد مبالغ تشویقی به کل زکات جمع‌آوری شده را در نظر بگیریم، قم با ۱۵/۷۷درصد بیشترین مبلغ تشویقی را دریافت کرده است. همچنین به استان‌های گلستان، مازندران، گیلان، بوشهر، تهران، اصفهان و سمنان هیچ مبلغی به‌عنوان تشویقی پرداخت نشده است. این که استانی مانند قم که کمترین میزان زکات در آن جمع شده است و بالاترین میزان مبالغ تشویقی را (به نسبت زکات جمع آوری شده) دریافت کرده است و از طرفی دیگر استان‌هایی مانند مازندران و گلستان که بیشترین میزان زکات در آن‌ها جمع‌آوری شده و قاعدتاً بایستی بیشترین میزان مبالغ تشویقی رادریافت کنند، اما هیچ مبلغ تشویقی دریافت نکرده‌اند، خود نشان دهنده انحراف در اجرای این قانون است.

جدول (۱۲)- مبلغ و درصد تشویقی در سال ۱۳۹۳ به تفکیک استان ارقام به میلیون ریال

ردیف	استان	زکات جمع شده	مبلغ تشویقی	درصد تشویقی
۱	قم	۲۴/۴۰۴	۳/۸۵۰	۱۵/۷۷
۲	هرمزگان	۵۰/۹۵۱	۵/۴۳۲	۱۰/۶۶
۳	یزد	۱۵۲/۳۶۷	۱۴/۹۹۲	۹/۸۳
۴	مرکزی	۶۷/۸۴۵	۶/۵۰۷	۹/۵۹
۵	کهکیلویه و بویر احمد	۳۱/۵۸۰	۳/۰۲۰	۹/۵۶
۶	ایلام	۲۹/۶۷۶	۲/۶۲۲	۸/۸۳
۷	همدان	۸۶/۴۶۲	۷/۴۸۱	۸/۶۵
۸	اردبیل	۷۰/۹۳۰	۴/۹۲۴	۶/۹۴
۹	زنجان	۱۷۲/۵۷۸	۱۱/۶۸۹	۶/۷۷

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

ردیف	استان	زکات جمع شده	مبلغ تشویقی	درصد تشویقی
۱۰	کردستان	۱۶۱/۲۰۴	۹/۶۵۸	۵/۹۹
۱۱	کرمانشاه	۷۵/۷۲۵	۴/۳۶۹	۵/۷۶
۱۲	کرمان	۱۳۷,۹۰۶	۷,۷۲۱	۵,۵۹
۱۳	خراسان شمالی	۹۸,۵۶۴	۵,۲۳۵	۵,۳۱
۱۴	فارس	۲۹۸,۰۹۹	۱۲,۹۲۷	۴,۳۳
۱۵	آذربایجان غربی	۱۶۳,۴۴۰	۶,۹۹۹	۴,۲۸
۱۶	سیستان و بلوچستان	۴۴,۲۶۶	۱,۵۶۶	۳,۵۳
۱۷	لرستان	۱۳۱,۲۷۱	۴,۵۵۷	۳,۴۷
۱۸	البرز	۱۲۲,۲۰۸	۳,۸۷۴	۳,۱۷
۱۹	چهارمحال و بختیاری	۶۱,۰۵۵	۱,۷۶۶	۲,۸۹
۲۰	خوزستان	۲۳۱,۷۲۷	۶,۶۶۲	۲,۸۷
۲۱	خراسان جنوبی	۳۸,۸۲۹	۸۶۶	۲,۲۳
۲۲	آذربایجان شرقی	۳۱۱,۵۲۱	۵,۴۰۰	۱,۷۳
۲۳	قزوین	۱۳۰,۷۰۷	۲,۱۴۱	۱,۶۳
۲۴	خراسان رضوی	۳۱۲,۴۱۹	۴,۵۲۷	۱,۴۴
۲۵	گلستان	۳۱۵,۳۸۴	۰	۰
۲۶	مازندران	۴۷۰,۸۰۹	۰	۰
۲۷	گیلان	۸۷,۰۸۶	۰	۰
۲۸	بوشهر	۲۷,۲۵۴	۰	۰
۲۹	تهران	۱۳۵,۱۸۵	۰	۰
۳۰	اصفهان	۲۶۹,۶۱۹	۰	۰
۳۱	سمنان	۲۲۵,۱۴۷	۰	۰
	جمع کل	۴,۵۳۶,۲۱۸	۱۳۸,۷۸۶	۴

منبع: کمیته امداد امام خمینی(ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

۱۱- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

طرح زکات در سال ۱۳۸۴ مطرح و پس از چند سال در سال ۱۳۹۰ به قانون تبدیل شد. قانون مذکور دارای نقاط قوت و ضعفی است. مهم‌ترین نقطه قوت قانون، تشکیل بانک ملی اطلاعات زکات است (تبصره دو ماده ۴) که درآمدها و مصارف زکات را به تفکیک و به‌طور جزیی در هر استان، شهرستان، شهر و دهستان میسر ساخته است. با توجه به این که تا پیش از این حساب‌های درآمد و هزینه کردِ زکات به نحو کامل ثبت نمی‌شد، اجرای این قانون شفافیت در امر زکات را تا حد قابل توجهی افزایش داده است. گرچه پس از گذشت بیش از هفت سال از تصویب و اجرای قانون مذکور همچنان میزان مبالغ معادل (تشویقی) پرداختی به نیازمندان (مصارف حمایتی) همچنان آماری وجود ندارد. لذا تا رسیدن به شفافیت مطلوب در هزینه کردِ زکات همچنان فاصله وجود دارد.

طبق ماده ۴ قانون زکات، دولت مجاز است هر سال، حداقل معادل ریالی زکات جمع شده به علاوه ده درصد آن را در اختیار کمیته امداد امام خمینی(ره) قرار دهد. ولی قانون زکات دیگر کشورها حاکی از آن است که پرداخت مبالغ تشویقی آن هم به صورت پول نقد وجود ندارد. زیرا موجب می‌شود تا شوراهای زکات بالاخص در سطح روستا، با جمع‌آوری وجوه قرض‌الحسنه از افراد خیّر و یا وجوه دیگر و واریز آن به عنوان زکات در حساب زکات، اقدام به جذب مبالغ تشویقی نموده و ضمن برگرداندن وجوه جمع‌آوری شده، مبلغ تشویقی را برای تهیه کالای عمومی هزینه نمایند که نوعی انحراف انگیزشی در ادای این واجب شرعی است.

مسئله دیگر، بار مالی مبالغ تشویقی است که همه ساله دولت مکلف به پرداخت آن می‌باشد که باوجود تنگناهای مالی و کسری بودجه دولت، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. ضمن اینکه ممکن است سبب انحراف ادای فریضه از مسیر الهی آن و فساد اداری گردد. ادله فوق سبب شد تا الان این مبلغ پرداخت نشود. ولی این ماده هنوز در قانون زکات وجود دارد.

همچنین بیان شد که تنها آمار مبالغ تشویقی پرداختی دولت به پروژه‌های عمرانی موجود است، که در صورت معلوم بودن آمار مبالغ تشویقی پرداختی دولت به نیازمندان (حمایتی)، بهتر می‌توان آثار منفی مربوطه را تحلیل نمود. لذا با توجه به مطالب گفته شده و با توجه به این که در طول اجرای این قانون، مؤدیان زکات به دریافت این مبالغ تشویقی از سوی دولت عادت کرده‌اند، بهتر است دولت به تدریج پرداخت مبالغ تشویقی را کاهش دهد و در ابتدا این کار را از حذف مبالغ تشویقی برای زکات‌هایی که به صورت انتظامی جمع می شوند (چون احتمال سوء استفاده بیشتری دارند) انجام دهد.

نکته قابل تأمل دیگر این قانون، ماده ۱ آن است که طبق آن شورای مرکزی زکات با عضویت افرادی تشکیل می‌شود که حوزه کاری آن‌ها هیچ ارتباطی به مسئله زکات ندارد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

نقطه ضعف دیگر قانون زکات، اجرایی نشدن ماده ۷ قانون فوق است. همچنان پس از گذشت حدود ۸ سال از تصویب این قانون، آیین نامه‌های اجرایی این قانون کامل نشده است. این مسئله در کنار نقطه ضعف پیشین (ماده یک قانون زکات) سبب سردرگمی اعضای شورای زکات شده است. به عبارت دیگر هنگام تشکیل شورای زکات به دلیل مرتبط نبودن حیطه فعالیت آنها با موضوع زکات از یک طرف و همچنین نبود هیچ‌گونه آیین‌نامه اجرایی در مورد این قانون از طرف دیگر، کارایی اجرای قانون زکات را به‌شدت کاهش داده و موجب اتلاف منابع مالی و بالا رفتن هزینه فرصت به کارگیری مسئولان غیر مرتبط شده است.

نکته دیگر ماده ۶ این قانون است. طبق قانون، قرار بود هزینه‌های ناشی از اجرای این قانون تا حداکثر ده درصد، از محل وصولی‌های مربوطه تأمین گردد، اما آن چه که در عمل رخ می‌دهد این است که هزینه‌های اجرای این قانون نظیر هزینه حقوق و دستمزد نیروهای انسانی (عاملین زکات) از بودجه دولت تأمین می‌شود.

در مجموع، مناسب است ماده ۴ این قانون حذف و دو ماده ۱ و ۶ مورد بازنگری قرار گرفته و آیین‌نامه‌های اجرایی که در مواد ۶ و ۷ قانون به آنها اشاره شد، تدوین و نهایی گردد. همچنین پیشنهاد می‌شود، در پژوهش‌های آینده، اجرای این قانون به‌طور استانی در طول اجرای این قانون بررسی شده و روند اجرای آن به‌طور جزیی کند و کاو شود.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

فهرست منابع

۱. ابراهیم، عبدالله (۱۹۹۵ م.). ادارة الزکاة فی مالیزیا- فی: الاطار الموسسی للزکاة؛ ابعاده و مضامینه- تحریر بو علام بن جیلانی و محمد العلمی- المعهد الاسلامی لبحوث و التدریب البنک الاسلامی للتنمیه- جدة.

۲. احمد بت، برویز (۱۹۹۵ م.). دراسه عن حالة تحصیل الزکاة فی باکستان- فی المواد العلمیة لبرنامج التدریب علی تطبیق الزکا ة فی المجتمع الاسلامی المعاصر، تحریر: منذر قحف، المعهد الاسلامی للبحوث و التدریب، البنک الاسلامی للتنمیة ، جد ، ۱۴۱۶ ه. ق.

۳. احمد، الجعلی بشیر (۱۹۹۵ م.). توزیع الزکاة فی السودان فی: المواد العلمیه لبرنامج التدریب علی تطبیق الزکاة فی الجتمع الاسلامی المعاصر، تحریر منذز قحف، المعهد الاسلامی لبحوث و التدریب، البنک الاسلامی للتنمیة، جد، ۱۴۱۶ ه. ق.

۴. احمد سلامه، عابدین- التطبیق التطوعی و الازامی للزکاة؛ دراسة عن سودان- فی: الاطار الموسسی للزکاة السابق.

۵. اسکونژاد، محمد مهدی (۱۳۷۵). اقتصاد مهندسی، نشر دانشگاه امیر کبیر.

۶. الاشقر، محمد سلیمان و آخرون (۱۹۹۸ م.). ابحاث فقهیه فی قضایا الزکاة المعاصرة دار النفائس اردن، ۱۴۱۸ ه.ق.

۷. الحرّ العاملی، محمد بن الحسن (۱۴۰۳ ه.ق). وسائل الشیعة، المکتبة الاسلامیة. تهران، ایران. الطبعة السادسة.

۸. جمجوم، عبد العزیز (۱۹۸۵ م.). فریضه الزکاة و تطبیقاتها العملیة فی المملکة العربیة السعودیة، ندوة الزکاة الثانیة بالمملکه العربیة السعودیة.

۹. حبیبیان نقیبی، مجید، کفشگر، حسین (۱۳۹۵). مقایسه تطبیبقی قانون زکات در ایران و دیگر کشوررهای اسلامی. فصلنامه تخصصی دین و قرآن، شماره ۱۲.

۱۰.الحسینی، خالد بن عبدالله بن محمد، تجربة بیت الزکاة فی الکویت، فی: المواد العلمیه لبرنامج التذریب المصدر السابق.

۱۱.عزتی، مرتضی، شهریاری، لیلا (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد کمیته امداد امام خمینی(ره) در زمینه جمع آوری زکات، پژوهش نامه مالیات، شماره ۱۶، زمستان.

۱۲.العمر، فؤاد عبدالله، دراسة مقارنة لنظم الزکاة؛ الجوانب العامة و الاداریة و التنظیمیة فی : الاطار الموسسی للزکاة، المصدر السابق.

۱۳. العمر، فؤاد عبدالله (۱۹۹۶ م.). دراسة مؤسسات فی المجتمعات المعاصرة- ذات السلاسل- کویت.

۱۴. فدایی، مهدی و صالحه آتشکار (۱۳۹۲). بهره‌وری عوامل کل مالیات‌های اسلامی در ایران با

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

روش مالم کوئیست، دو فصل نامه پژوهش های مالیه اسلامی، شماره دوم، پاییز و زمستان.
۱۵. قحف، منذر، النماذج المؤسسیة التطبیقیة لتحصیل الزکاة و توزیعها فی البلدان و المجتمعات الاسلامیه – فی: الاطار المؤسسی للزکاة- المصدر السابق.
۱۶. قانون الزکاة فی لیبیا (۱۹۸۴ م.). رقم ۸۹ لسنة ۱۹۷۱م الصادرة عم مجلس قیادة الثورة فی ۹ رمضان ۱۳۹۱ (ه) . الموافق ۱۹۷۱/۱۰/۲۸م.
۱۷. قانون الزکاة و الضرائب فی السودان، لسنه ۱۹۸۴ م ، الموافق ۱۴۰۵ه.
۱۸. قانون الزکاة السودانی، عام ۱۹۸۹م.
۱۹. القرضاوی، یوسف (۱۹۹۱ م.). فقة الزکاة، مؤسسه الرسالة، بیروت، ۱۴۱۲ ه.ق.
۲۰. القحف، منذر، تحصیل و توزیع زکاة؛ تجربیة المملکة العربیة السعودیة فی: المواد العلمیة لبرنامج التدریب، المصدر السابق.
۲۱. کیاالحسینی، سید ضیاءالدین (۱۳۹۰). مطالعه تطبیقی اجرای قانون زکات کشور با بعضی از کشورهای اسلامی، دومین همایش مالیات های اسلامی.
۲۲. کمیته امداد امام خمینی (ره)، دفتر آمار و فناوری اطلاعات.
۲۳. مرسوم ملکی رقم ۸۶۳۴/۲/۱۷ تاریخ ۱۹۵۱/۴/۷ (م) باستیفاء الزکاة الکاملة من الافراد و الشرکات (المملکة العربیة السعودیة).
۲۴. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی http://rc.majlis.ir/fa/law.
۲۵. ناجی میدانی، علی اکبر، مرتضوی کاخکی، مرتضی، ارشدی، وحید (۱۳۹۱). روش‌های پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی در قوانین مالیاتی عصر حاضر: مطالعه موردی: زکات در مالزی و عربستان، پنجمین همایش مالیات‌های اسلامی.
26. Abdul Rahim Abdul Rahman, Norazlina Abd-Wahab (2013). Efficiency of Zakat Institutions and its Determinants, 8th International Conference on Islamic Economics and Finance, Asian Journal of Business and Accounting.
27. Anthony E. Boardman, Aidan R. Vining (1994). Learning from Ex Ante/Ex Post Cost-Benefit Comparisons: The Coquihalla Highway Example, Socio-Economic Planning Sciences. 28, no. 2 (June 1994).
28. Layard, P. R. G and Walters, A., A (1987). Macroeconomic Theory, Mc Grow Hill, Ch, 6. Pp. 170-205.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7]

[DOI: 10.29252/taxjournal.27.42.7] [Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-02]